

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**МОЖЛИВОСТІ АНЕКДОТИЧНОГО НАРАТИВУ В ЗБІРКАХ
ОПОВІДАНЬ КАЛМАНА МІКСАТА «TÓT ATYAFIAK» ТА «A JÓ
PALÓCOK»**

ЛІЙВОІ АЛІЗ-МАРІЯ ЕДУАРДІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 103 / 23 листопада 2022 року

Науковий керівник:

Чордаш Василь Васильович,
доктор філософії, доцент

Завідувач кафедрою:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габілітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**МОЖЛИВОСТІ АНЕКДОТИЧНОГО НАРАТИВУ В ЗБІРКАХ
ОПОВІДАНЬ КАЛМАНА МІКСАТА «TÓT ATYAFIAK» ТА «A JÓ
PALÓCOK»**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

Лійвої Аліз-Марія Едуардівна

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література
угорська)

Науковий керівник: **Чордаш Василь Васильович,**
доктор філософії, доцент

Рецензент: **Маді Габрієлла Яношівна,**
старший викладач

Берегове
2023

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**AZ ANEKDOTIKUS ELBESZÉLÉSMÓD LEHETŐSÉGEI
MIKSZÁTH KÁLMÁN TÓT ATYAFIAK ÉS A JÓ PALÓCOK CÍMŰ
NOVELLAGYŰJTEMÉNYÉBEN**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Lévai Aliz Mária

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 014 Középfokú oktatás (Magyar nyelv és irodalom)

Témavezető: Dr. Csordás László,

PhD, docens

Recenzens: Mádi Gabriella,

adjunktus

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. ВИКОРИСТАННЯ АНЕКДОТИЧНОЇ РОЗПОВІДІ В УГОРСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ..	8
1.1. Поняття анекдоту	8
1.2. Введення анекдоту та анекдотичного тону в контекст	9
II. ЖИТТЯ КАЛЬМАНА МІКСАТА.....	11
2.1. Життя і творчість письменника.....	11
2.2. Найбільш знамениті риси його мистецтва.....	13
2.3. Поняття новел	15
2.4. Новели автора	16
III. ТОМИ «TÓT ATYAFIAK» ТА «A JÓ PALÓCOK»	18
3.1. Про томи новел в загальному	18
3.2. Трагедія батьківських примх і незаміжніх дівчат	20
3.3. Боротьба добра і зла.....	23
3.4. Неодноразові герої у творі.....	29
3.5. Палоцькі забобони та обряди	32
3.6. Другорядні персонажі новел	36
3.7. Тематичне розмаїття збірок оповідань Міксата	38
УЗАГАЛЬНЕННЯ.....	40
РЕЗЮМЕ	42
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	43

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. AZ ANEKDOTIKUS NARRÁCIÓ HASZNÁLATA A MAGYAR IRODALOMBAN	8
1.1. Az anekdota fogalma	8
1.2. Az anekdota és az anekdotikus hangnem kontextusba való helyezése.....	9
II. MIKSZÁTH KÁLMÁN ÉLETÚTJA	11
2.1. Az író élete és munkássága	11
2.2. Művészetének legszámottevőbb jellegzetessége.....	13
2.3. A novella fogalma	15
2.4. Mikszáth novellisztikája	16
III. A TÓT ATYAFIAK ÉS A JÓ PALÓCOK CÍMŰ NOVELLAGYŰJTEMÉNYRŐL .	18
3.1. A novelláskötetetről általában	18
3.2. Apai hóbortok és hajadon lányok tragédiája.....	20
3.3. A jó és a rossz párharca	23
3.4. Visszatérő szereplők a novellákban.....	29
3.5. Palóc babonák, hiedelemrendszer	32
3.6. „Kilógó” alakok a novellákban	36
3.7. Tematikai sokszínűség Mikszáth novellagyűjteményeiben.....	38
ÖSSZEGZÉS.....	40
REZÜMÉ	42
IRODALOMJEGYZÉK	43

BEVEZETÉS

Dolgozatomban Mikszáth két legismertebb és legkedveltebb novelláskötetei, a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* novellái kerülnek elemzésre, anekdotikus elbeszélésmód alapján.

Munkám tárgya a szerző novelláinak anekdotikus narrációja, amelynek stilisztikai jelentősége, hogy élőbeszéd közvetlenség érződik belőle.

Az első fejezetben az anekdota fogalmával, szerepével foglalkozom az irodalmi szövegekben. A szakirodalmi áttekintés alapját Hajdu Péter *Az anekdota mint a magyar élet tükré* tudományos írása képezte, mely az anekdota fogalmát és annak kérdéseit vizsgálja. Az anekdota rövid, többnyire humoros történet, narrátora élőszóbeli közvetlenséggel szólal meg. Hász-Fehér Katalin *Az anekdota anekdotikus működése* Mikszáth prózájában című művében kezdésként a fogalom felismerésének lehetőségeire hívja fel a figyelmet, ami túlnyomó részben a csattanó szembeállításból ered. Gintli Tibor doktori értekezésében, illetve *A Harmonia caelestis* az anekdotikus elbeszélői hagyomány kontextusában nevezetű cikkében konkrétan a Mikszáth-olvasást emeli ki, új keretet adva értelmezi írásait az említett szempont alapján.

A második fejezetben Mikszáth Kálmán kapja a főszerepet, munkásságát igyekszem górcső alá venni. Életútja feltérképezésénél Eisemann György Mikszáth Kálmánról szóló monográfiáját használom fő forrásként, míg írói tevékenységeihez a Sötér István által szerkesztett *A magyar irodalom történetét*, illetve Szerb Antal *Magyar irodalomtörténetét* tekintem szakirodalmi alapként. Elengedhetetlen Király István irodalomtörténész neve is a témában, hiszen Mikszáth művészetének legszámottevőbb jellegzetessége alponban az általa szerkesztett korszakok jegyzékét követem: iránykeresés, alkotói hang megtalálása, „útban a realizmus felé” és a realizmus meghódítása.

Mielőtt Mikszáth novellisztikáját tárgyalnám, tisztázásra kerül a novella fogalma, melyhez Thomka Beáta *A pillanat formái* kötete mellett Szirák Péter műfajkeveredésről szóló tanulmányát veszem irányadóként. A legelterjedtebb meghatározások szerint a novella egy tömörre szabott történet – lineáris felépítéssel és kevés szereplővel –, amely váratlan csattanóval végződik.

Az író *Tót atyafiak* és *A jó palócok* novelláskötetei általános bemutatásánál, tanulmányozásánál Király István Mikszáthról szóló monográfiáját tekintem kiindulópontnak, aki egyetért Eisemannal abban, hogy a szerző e két kötetével robban be az irodalomba.

A novellagyűjteményekben a romantika és a realizmus határvonalán szólal meg a szerző, hiszen az idill és számos túlzás is megjelenik a történetekben, ám mégis emberi értékeket közvetít falusi főhőseivel.

Az első kötetben a tót nép zordságára, tragikus sorsok megfejtésére keresek válaszokat, míg a palócoknál a népi- és hiedelemvilág kerül kifejtésre, mivel ezek Mikszáth Kálmán mindenkori legfőbb forrásai, írásművészetéről maga mondja: „Elbeszélni nem a regényíróktól tanultam, hanem a magyar paraszttól.”¹ Mindkét mű történeteiben emfatikus a jó győzelme a rossz fölött, melyet élőszóbeli előadással épít fel; nem tárgyilagos szemlélőként, hanem egyfajta személyes távlatból.

Mivel munkám terjedelme nem teszi lehetővé az összes általam fontosnak vélt szempont ismertetését, így egy általános bemutatásra törekszem, öt szempont szerint kerülnek elemzésre az anekdotikus hangon megszólaló *Tót atyafiak* és *A jó palócok* novellái: apai hóbortok és hajadon lányok tragédiája, a jó és a rossz párharca, visszatérő szereplők a novellákban, palóc babonák, hiedelemrendszer, „kilógó” alakok a novellákban, melyet egy összegző követ. Az analízis során Vörös Ferenc Adalékok Mikszáth *A jó palócok* című elbeszéléskötetének személynévhasználatához tanulmánya, Szilágyi Zsófia Műfaj és szövegtér (*A tót atyafiak - A jó palócok értelmezéséhez*) című műve, és Szeredi Orsolya néprajzi elemekről szóló szövege szolgál elsődleges fogódzóként.

¹ Szabó Z.: *A magyar szépirói stílus történetének fő irányai*. Corvina Kiadó, Budapest, 1998:142

AZ ANEKDOTIKUS NARRÁCIÓ HASZNÁLATA A MAGYAR IRODALOMBAN

1.1. Az anekdota fogalma

Az anekdota műfajának megfogalmazásakor kiindulópontnak tekinthetjük Hajdu Péter koncepcióját – mely szerint az anekdota egy beszélgetésben elhangzó rövid, csattanóval végződő történet. Az anekdota a szóbeliség ősi műfaja, nem hiába utal erre szó szerinti jelentése, a „kiadatlan”, hisz az élőbeszéd közvetlenségével szólal meg. Nem mellesleg megjegyezhetjük, hogy leginkább komikus hangulatot kelt, lehet a humortól az irónián, a szatirikus hangon át a szarkazmusig haladni az anekdotikus narráció és hangnem palettáján.²

Hogyan ismerhetjük fel, hogy anekdotáról van szó? Szóban és írásban is egyaránt észrevehető az elbeszélés szerkezetében a humoros elem, hiszen a műfaj ismertetőjeleként tűnik fel. A csattanó szembeállításból ered: nézőpontok, jelentések kerülnek szembe egymással, amelyet több alakzat is létrehozhat, ilyen például az ellentét, a hasonlat, a nyelvi játék, metaforikus-metonymikus azonosítás és néhány esetben a szemantikai összefüggés-teremtés.³

Gintli Tibor akadémiai doktori értekezésében kitér arra, hogy az anekdota csupán „beékelt műfaj”, nem önálló szereplésre született. Ez azt is bizonyítja, hogy az első lejegyzett anekdoták elbeszélésként maradtak ránk, nem pedig önálló műként. Funkciója tehát, hogy az élőszóbeli elbeszélés részeként, egy beszélgetésbe illeszkedjen történetként. Bár az anekdotának nem műfaji feltétele a hitelesség, a műfaj mégis igyekszik annak a látszatát kelteni, többek között a szereplők nevének vagy a cselekmény helyszínének megadásával. „A szövegnek kizárólag olyan rövid párbeszédre redukált formája, amely még a szereplők megnevezését sem tartalmazza, az anekdota esetében elképzelhetetlen, míg a vicc gyakran alkalmazza ezt a szerkezetet.”⁴

Az anekdota műfaját egy társadalmi réteghez kapcsolódó voltát Hajdu Péter tagadhatatlanul bizonyította mind a dzsentrí, mind a földművelő nép összefüggésében. Így

² Hajdu P. (2007): Az anekdota mint a magyar élet tükré. Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): *Az irodalom története. 1800-tól 1919-ig*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör. 418–429.

³ Hász-Fehér K. (2005): Az anekdota anekdotikus működése Mikszáth prózájában. *Híd*, 2005/1.

⁴ Gintli T.: Anekdotikus elbeszélésmód és modernség kapcsolata a 20. század első felének magyar prózájában. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2019:8

aztán ebből arra is következtethetünk, hogy a modernség és az anekdotizmus nem zárják ki egymást, gyakran összeértnek szegmensei.⁵

1.2. Az anekdota és az anekdotikus hangnem kontextusba való helyezése

Az „anekdotizmus” és „anekdotikus” kifejezések legtöbbször egyszerre mutatnak az anekdota elbeszélésmód jelölésére, így arra a következtetésre jutunk, hogy az anekdota műfajának megjelölése alatt az anekdotikus előadásmódot is értjük.⁶

„Az anekdotizmus olyan élő hagyomány, amelynek keretében a műfaji örökség folyamatosan átértelmeződik, a poétikai eljárások és funkcióik pedig állandóan módosulnak. Ez a beszédmód korántsem a posztmodern időszakában vált újra korszerűvé, hanem már a 20. század első felének modernségében is megmutatta a benne rejlő innovatív lehetőségeket.”⁷

Az narráció az élőbeszéd közvetlenségével szólal meg, amely legfontosabb eszköze az anekdota. A rövid, rendszerint humoros történetek élővé teszik a narrátor előadásmódját, fenntartják az olvasó figyelmét. Az anekdotikus elbeszélőmódot alkalmazó szerző gyakran használ függő beszédet, így az anekdotákkal együtt olyan tényeket hordozhatnak, melyek sejtetik a végkifejletet. Személyes ismerőseként fordul az elbeszélő az olvasóhoz, s szintén személyes ismerősként kezeli alakjait.⁸

Bár az anekdota rövid műfaj, az anekdotikus elbeszélésmódot többnyire körülményes előadás, ráérős tempó jellemzi. Az anekdotikus elbeszélésmódnak további lényeges jellemzője a szórakoztatás. Az anekdota lényege, hogy újra átélhetővé teszi a múltat. Azt az illúziót kelti, hogy az elmúlt dolgokat a jelenbe lehet helyezni. Az anekdotázás tehát a nosztalgia egyik megnyilvánulási formája.⁹

Olyan jeles magyar alkotók fogalmaztak meg éles bírálatot az anekdota műfajával és az anekdotikus elbeszélésmóddal szemben, mint Ambrus Zoltán vagy Ady Endre. A nyugatos szerzők anekdota-kritikája világnézeti élel bírt, nem csupán egy irodalmi

⁵ Gintli, I.m., 5. o.

⁶ Uo., 13. o.

⁷ Gintli T. (2018): A Harmonia caelestis az anekdotikus elbeszélői hagyomány kontextusában. In: *Irodalomtörténet* 49. (99.) évf./ 1. sz., 57-67. o.

⁸ Gintli (2019), I.m., 13. o

⁹ Uo.

műfajnak szólt. A régi világ, az elmaradottság rokon értelmű szava lett az anekdotikus hangnem.

Az anekdotizmus egyes 19. és 20. századi változataiban számos olyan elemre lehet rámutatni, amelyek idejétmúlnak hatnak, viszont Mikszáth Kálmán prózájában az anekdotikus beszédmód már a 19. század végén megmutatta, hogy képes a megújulásra.¹⁰

A nosztalgia, illetve múlt és jelen szembeállítása Mikszáth művészetének egyik alapmotívuma, nála válik irodalmi műfajjá az anekdota.

„Mikszáth, mielőtt író lett volna, kitűnő anekdota-elbeszélő volt. Íróvá valószínűleg úgy lett, hogy írásba foglalta azt, amit addig elmesélt. Minél közelebb van egy írása az anekdotához, annál művészebb. Az anekdotamondás a titka Mikszáth csodálatos stílusművészetének. Vannak írók, akik a szemükkel írnak, látják a leírt jelenetet. Vannak, akik a fülükkel, melyben előre cseng a teljesítendő ritmus. Mikszáth a szájával írt — minden sora magán hordja az élőszóbeli elbeszélés közvetlenségét. Bár önmagáról nem beszél regényeiben, mindig érezzük elbeszélő jelen valóságát, és ha a történet egy pillanatra nem is kötne le, akkor is leköt az elbeszélő személyének emberi bája.”¹¹

¹⁰ Gintli (2019), I.m., 13. o

¹¹ Szerb A: *Magyar irodalomtörténet*. Magvető, Budapest, 1934:414

II. MIKSZÁTH KÁLMÁN ÉLETÚTJA

2.1. Az író élete és munkássága

„Az Isten szerette őt, ezért bölcsőjébe belerakta legritkább, legdrágább adományait: a humort, a fénylő, nagy okosságot, a bájtot, a lélek nyugalmát és a tiszta bölcsességet.”¹²

Az ókor és a középkor kezdete után a szerzői életrajz műfaja a reneszánsz korában kezd igazán kibontakozni, amikor elfogadták a hipotézist, miszerint „a szövegek egy meghatározható szubjektum kreativitásából erednek, körülbelül úgy, ahogyan a szemmel nem látható, földbe rejtett magból kisarjad a növény.”¹³

Egy szerző életrajza összekapcsolja a mű appercepcióját az eredetével. Ilyen szempontból az alkotó az eredetprotézis szerepét tölti be a produktum megértésénél. Az életrajz valójában elválaszthatatlan a szerző munkásságától, hiszen az olvasási és jelentésadási stratégiákban is fontos szerepet játszó arcadó. A szerzői életrajzot tekinthetjük egyfajta védelemnek, mely segít megkerülni az elfeledést.¹⁴

A magyar irodalom 19. századi nagy változásában, fejlődésében hatalmas érdemet kap Mikszáth Kálmán, aki a romantika és a realizmus választóján lépett fel, az átalakulás korának művésze volt.

Takáts Sándor szerint: „Mikszáth örökéletű írásait minden magyar ember ismeri. Amilyen volt ő írásaiban, olyan volt a társalgásban is. Csakhogy az utóbbi esetben egyéni szeretetreméltósága, kedélyének gazdagsága, humorának mélysége s kifogyhatatlansága még nagyobb hatással volt az emberre. S e hatást csak növelte az ő eredeti palócos kiejtése, melyet írásaiban természetesen nem adhatott vissza. Gyöngéd és körültekintő gazda volt otthon, páratlanul szellemes, szeretetreméltó és vidám a vendéglőben: Mint valami orákulumot, úgy hallgattuk őt. Hiszen minden új, szokatlan és rendkívüli volt, amit mondott.”¹⁵

¹² Raffay A. (2020): Mikszáth Kálmán halála
<https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfortulok-hu/majus-28-mikszath-kalman-halala>
Letöltés dátuma: 2023. május 10.

¹³ Schein G.: Az életrajzok visszatérése? *Jelenkor*, 2008. szeptember, 966 o.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Pintér J.: *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete I-VIII. Magyar irodalom a XIX. század utolsó harmadában*. Budapest, 1934

Mikszáth Kálmán 1847. január 16-án született a Nógrád megyei Szklabonyán. (Ma: Csehszlovákiában.) Apja előbb mészáros és kocsmáros volt, aztán földet vásárolt, s mint kisbirtokos gazdálkodott. Családját mindkét ágon nemesi felmenőkkel rendelkezőnek hitték, ezért írásait társadalomkritikaként értelmezték.¹⁶

A középiskola első hat osztályát Rimaszombatban járta (1857 — 63), az egyesült protestáns gimnáziumban. A humorban, tréfákban, és satírában megnyilatkozó ellenállás tanulságos példáit örzi Mikszáth *Tavaszi rügyek* című novelláskötete, amelyben rimaszombati tanárait szerepelteti.¹⁷

1866-ban Pestre ment jogot tanulni, Mikszáth csak hallgatta a jogot, de nem szerzett diplomát. A Mauks-házban ismerkedik meg principálisa lányával, Ilonával. Az apa akaratának ellenére, Ilona és Kálmán 1873-ban házasságot köt. Ezután népszerű újságíró lett, ám felesége apjának félelme beigazolódik: Mikszáth képtelen eltartani magukat a csekély fizetéséből. Ezért válást ajánlott, de felesége nem akarta ezt az áldozatot elfogadni tőle.¹⁸

Mikszáth azt hazudta neki, hogy mást szeret, így végül elváltak. A Szegedi Napló állásmeghívása menti meg írónkat a nyomortól. Itt bontakozik ki tehetsége, stílusa, nyelve is kiteljesedik. A művészetében a nógrádi palócság és Szeged népe volt Mikszáth legfőbb tanítómestere. Szegeden is gyakran felidézte szülőföldjét, Nógrád feledhetetlen tájait, így születtek meg művei, amelyeket két novelláskötetbe foglal: *Tót atyafiak* (1881) és *A jó palócok* (1882). Utóbbiban szereplőivel Mikszáth teljesen egybeolvadt. Későbbi népies témájú elbeszéléseiben, realisabb módon ábrázolja hőseit.¹⁹

Sikerének köszönhetően feleségül vehette szerelmét, Mauks Ilonát, akitől három gyereke is született.

Ám Mikszáth indulása a sikert hozó novellakötetekenél jóval korábbra tehető: még 1874-ben publikálta két kötetben elbeszéléseit, s két kisregénye is megjelent folytatásokban a Magyarország és a Nagyvilág, valamint a Szegedi Napló című lapokban (1877: *A vármegye rókájának legteljesebb változata*, 1878: *Az apám ismerősei*). Viszont ezen művei szinte ismeretlenek maradtak.²⁰

A romantika és a realizmus egyaránt meghatározza a műveit. Romantikus vonásai: vonzódik az idillhez, a falusi romlatlansághoz, a különös embertípusokhoz; de a realizmus

¹⁶ Eisemann Gy.: *Mikszáth Kálmán*. Korona Kiadó, Budapest, 1998

¹⁷ Bisztray Gy. (1961): *Mikszáth Kálmán*. In Bisztray Gy. (szerk.): *Mikszáth Kálmán 1847–1910*, 1961. A Petőfi Irodalmi Múzeum kiadványai 5., Magyar Helikon, Budapest. 5-31

¹⁸ Eisemann, I.m., 1998

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

felé mutat, hogy műveiben helyet kap a társadalomkritika. Cselekményszövése gazdag, sok a mellékes szál. Szeret eltérni a fő mondanivalótól, ilyenkor legtöbbször egy anekdotát mesél el.

A fiatal Mikszáth szorgalmasan versel. Versein erősen érzékelhető Petőfi és Arany utánzása. Lírai verseiben Petőfit, az epikában Aranyt követi. Később novellákban és regényekben mutatja meg magát, amelyekben egyszerre bíráló magatartást sugall és népi mesemondó alakot ölt.²¹

2. 2. Művészetének legszámottevőbb jellegzetessége

Mikszáth legjelentősebb írói jellemvonása a kiábrándultság. Társadalmilag Mikszáth világának három rétege van, és minden rétegben különböző hangot üt meg.

Legnagyobb művészi magaslaton a parasztábrázoló Mikszáth áll, *A jó palócok* és a *Tót Atyafiak* című műveiben emelkedik ki leginkább. Paraszt-novellái sorsfordulatot mutatnak be.²²

A második réteg a felvidéki kisváros polgára. Félbolond alakjai érdekes hangsúlyt kapnak a XIX. század polgárábrázolásában.

A harmadik világ az apró gentry és a vármegyei urak világa. Ezt a világot tragikomikusan láttatja, a nagy távolságot képzelet és valóság között, hogy ami fényes, azt kölcsönkérték, és ami az övék, az kikopott.²³

Regényeinek középpontja egy folklorisztikus, babonás és sejtelmes mozzanat, mint Jósikánál és Keménynél: az esernyő, melyet Szent Péter az árva gyermek fölött felejtett, a török úr beszélő köntöse — vagy egy merész romantikus fikció, mint Zrínyinek és társainak feltámadása időnap előtt, ahol nyíltan deklarálni másolat mivoltot, miközben utalnak a másik szövegből kihagyott jelre is.²⁴

Mikszáth gyermekkorát a falusi kisnemesek és parasztok között töltötte, serdülő korában ezekhez hozzájárultak a felvidéki kisvárosok nyárspolgárai, legénykorában a vármegyei urak. Később még gyarapszik témája: a parlament alakjaival, akiről sokat írt.

²¹ Sótér I. (szerk., 1965): *A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest

²² Szerb A.: *Magyar irodalomtörténet*. Magvető, Budapest, 1934

²³ Uo.

²⁴ Eisemann, 1998

Nagyszabású szatírája, az *Új Zrínyiász* is alapjában véve nem más, mint a parlamenti karcolatnak legnagyobb irodalmi magaslatra emelt darabja.²⁵

Mikszáth embereinek sorsát kis dolgok döntik el, nem pedig nagy események. Schöpflin Aladár, műkritikus, irodalomtörténész írja: „messziről és felülről nézi az embereket, nagyon kicsinyeknek látja őket. Olyasformán van velük, mint az óriás gyermek a német versben a szántóvető emberrel. Fölveszi, megforgatja, megnézi őket, játszik velük, mint valami játékszerrel. Humorának másik főeleme ebben van: ahogy az embereivel viszonyba lép. Mulat rajtuk s rávesz minket is, hogy mulassunk rajtuk. Érdeklík, szereti nézni, amint tesznek-vesznek, de nem veszi őket nagyon komolyan. Nem szereti őket, nem is haragszik rájuk, csak élvezete telik bennük.”²⁶

Barta János Mikszáth-tanulmányát bírálva Rejtő István mutatott rá arra, hogy 1910-ben, a Budapesti Szemlében Négyesy László még úgy jellemezte Mikszáthot, mint aki „egy félig kiábrándult idealista”, és „világ-nézete nem rendszeres tanulmányokéból szűrődött le, hanem »önműveltségi« eredőkre vezethető vissza, s ezért a világnézete „nem kedvezett annak, hogy az emberiség és a kor nagy problémáival foglalkozzék.”²⁷

Schöpflin nézete szerint Mikszáthot csak úgy érthetjük meg igazán, ha mindenekeelőtt a kiegyezés korának emberét és művészetét látjuk benne.

Király István irodalomtörténész szerint Mikszáth világnézetét a reformkor eszményei és a 48-49-es küzdelmek határozták meg, ezért az ötvenes évek Mikszáthból egy kritikai realista író faragott, aki a valóságban soha nem létezett. A Király-féle koncepció lényege: Az író 1878 előtti korszakát, amely lényegében a pesti nyomor éveiből állt, iránykeresésnek nevezi, úgy látja, ekkor még Mikszáth nem találta meg hangját, hanem Jókait utánozza.²⁸

1. 1878 után találja meg írói hangját. Anyagát gyerekkorából és fiatalkori éveit tapasztalatából merítette. Ekkori írásait bizonyos idilli romantika jellemzi. Király szerint Mikszáth ekkor született írásait, leginkább a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* novelláit, derű és optimizmus lengi át. A romantikus, idillikus szemlélet későbbi műveire is jellemző, ami azt jelenti, a realista és romantikus ábrázolás kettőssége szinte majdnem az egész életművén végig vonul Mikszáthnak.²⁹

²⁵ Uo.

²⁶ Schöpflin A. (1910): Mikszáth Kálmán I-IV. *Nyugat*, 1910/8. szám

²⁷ Beke A. (1997): A Mikszáth-kép változásai. *Palócföld*, 1997. 43. évf./ 2. sz.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

2. Király István Mikszáth írói fejlődésének harmadik korszakát „útban a realizmus felé” néven nevezi. A nyolcvanas évek elejétől számítja, a döntő pont pedig 1887, amikor Mikszáth képviselő lett.³⁰

Mikszáth számára döntő lökést jelentett a parlamentbe való bekerülése, amely ránézve meglehetősen kiábrándító hatással járt, hiszen ekkor döbbent rá a hatalmon lévő osztályok szellemi sivárságára.

3. Mikszáth művészi kibontakozásának utolsó szakaszát Király a realizmus meghódításának nevezi, s ebbe sorolja a kis- és nagyregényeit: a *Beszterce ostromát*, a *Gavallérok* című művét, az *Új Zrínyiaszt*. Király nézőpontja szerint Mikszáthban a nagy realista a kilencszázas években bontakozik ki, amelyet olyan művek bizonyítanak, mint a *Különös házasság* 1900-ból, *A Noszty fiú esete Tóth Marival* 1908-ból, s végül *A fekete város* 1910-ből.³¹

2.4. A novella fogalma

Mielőtt rátérnénk a tárgyalt szerző novellisztikájára, elkerülhetetlen a novella fogalmának tisztázása, melyet Thomka Beáta *A pillanat formái* című kötetében az irodalomtörténet által elfogadott értelmezéssel tesz: „Ez a műfaj különösképp alkalmasnak látszik a stilizáló, dekoratív hatások érvényesítésére, valamint a drámaibb, tömörítettebb, a kifejezés új eszközeivel élő mondanivaló megszólaltatására.”³²

Tagadhatatlan, hogy a néhány forma kialakulása elválaszthatatlan egymástól, ilyen például a novella és a rövidtörténet. Azért fontos kiemelni e két formát, mivel előzményük a beszély, melyet néhány szakirodalom az anekdotához vezet vissza.³³ Hiszen az irodalomtörténetben a műfajtörténetről szóló eszmecserék nem csak a novelláról, „hanem a legjelesebb tipológiákban anekdotikus, drámai, balladisztikus, lélektani, tárgyias lélekrajzi, elmélkedő-reflexiós, lírizált-metaforikus-fantasztikus és tárcanovelláról, máshol leíró, kétdimenziós realista, metaforikus novelláról beszél.”³⁴

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Thomka B: *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

³³ Uo., 43-44. o.

³⁴ Szirák P.: Novella és más műfajok a többirányú olvasás összjátékában. *Alföld*, 49. évf. 2. sz. (1998. február)

Fontosságát bizonyítva, nagy véleménykülönbséget okozott a novella műfaja, például Greguss és Gyulai a rövidséggel érvelnek ellene, hiszen így nem tud megjelenni az írói jelenlét, ám tudjuk, hogy „a novella műfaji alapvonása az egyszerűségből, tárgyilagosságból, közvetlen elbeszélésből és történéssre irányultságból alakított forma, a formai hatás.”³⁵

Elkerülhetetlen Mikszáth neve a novella-problémakör említésénél, mivel almanach-előszavaiban kiáll saját és íróársai mellett a konzervatív állásponttal szemben. Majd tömörítésével és anekdotázással új bőrbe bújtatja a definíciót.³⁶

Mikszáth nevét említve, lényeges kiemelni a műfajkeveredést a novellásköteteinél. A két fogalom, mellyel találkozhatunk forrásokban, az a novella és az elbeszélés. Ahogy fent tisztáztam, a novella befejezése csattanóra kifuttatott, humorosabb, iróniával párosult műfaj. „A novella az élet egyetemi irányától eltérő, egyes és magán álló életviszonyt tárgyal, mely magából indulván ki, minden haladásait egy utolsó pontra, mint múlhatatlanul bekövetkezendőre, irányozza.”³⁷ Ezen állítások alátámasztják, miért célszerűbb Mikszáth két novellagyűjteményében szereplő művek megnevezésére a novella. Ezzel szemben az elbeszélés kissé vontatottabb műfaj, terjedelemben nagyobb lélegzetű, mint a novella, ám rövidebb, mint a regény. Több szereplő kerül bemutatásra, esetleg események részletesebb ismertetése. Az elbeszélésben nem cél a csattanó, inkább a szerkezeti felépítésen van a hangsúly.

2.4. Mikszáth novellisztikája

Mikszáth írói pályáját elbeszélésekkel kezdte, melyeken még Jókai hatása érezhető, de a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* kötetek (1881-82) fordulatot jelentettek írói fejlődésében. Novelláiban az egyszerű falusiak már főszereplőként jelennek meg, akiknek életéről valóság-hű képet próbál festeni. Romantika és a realizmus kettőssége jellemzi, szereti a különleges témát, a váratlan fordulatot, a cselekmény bonyolítást. Törekszik a szereplők valóság-hű ábrázolására.³⁸

³⁵ Thomka., 51. o.

³⁶ Sötér., 1965

³⁷ Bajza J.: *A regény költéséről. Az epigramma teoriája. Válogatott művei.* Budapest, 1959:238

³⁸ Hajdu P.: *Tudás és elbeszélés - A Mikszáth-kispróza rejtelmek.* Argumentum, Budapest, 2010

A mikszáthi elbeszélésmód az anekdotára épül, ami műveiben fő prózaszervező erővé válik. A narrátor egyszerre külső és belső elbeszélő, aki nem mindentudó, de sokat sejtető.³⁹ Vankó Annamária Az én-elbeszélés alternatívái nevezetű írásában tér ki a mindentudó narrátor szerepére, melyben Dorrit Cohn Attetsző tudatok című munkáját veszi alapul. Cohn két típust emel ki: elbeszél monológ, melyben a narráció keretein belül valósul meg a főhős megnyilatkozása, illetve az idézett monológ, ahol a főhős egyes szám első személy hangján bontakozik ki. Tehát szétválasztja az egyes szám első és harmadik személyű beszélőt: „a jelenbeli E/1. személyű narrátor – mint (már) mindentudó – múltbeli énjét, gondolatait magyarázza. E két én között viszont nemcsak időben, de főként gondolatilag/mentálisan beszélhetünk hatalmas distanciáról. Mindezt az E/3. személyű narrátor és az általa elbeszél történet főszereplője közt meglévő távolsággal rokonítja.”⁴⁰

Rubinyi Mózses a következőket írja Mikszáth műveivel kapcsolatban: „előadó stílusából egész sor kifejezés ringat bennünket abba az édes hitbe, ha munkáit olvassuk, hogy újra gyermekek vagyunk s egy kifogyhatatlan mesemondó regél nekünk. Igen, a naiv népmese ismerős fordulataival visz el bennünket a modern ember komplikált lelkébe, érzelmek és indulatok szövevényes világába.”⁴¹

A novellák szereplői hétköznapi emberek, hétköznapi tevékenységekkel: aratnak, örülnek, élnek mindennapi életüket, miközben örülnek és szomorkodnak, jók és gonoszak, erkölcsösek és erkölcstelenek. A közvetlen élmények Mikszáth gyermekkorába nyúlnak vissza, „szülőföldjéhez való ragaszkodása műveiben is tükröződik.”⁴²

Irodalomtörténeti közhely, hogy Mikszáth Kálmán két novelláskötettel „robbant be” az élvonalba, a *Tót atyafiakkal* és *A jó palócokkal*.⁴³ Az elsőben négy novella, a másodikban pedig tizenöt foglalt helyet: népi mesemondó hangon szólal meg egyik-másik novellagyűjteményében. Tót történeteinek hősei magányosan élő emberek, akik közel állnak a természethez, a palóc szereplők jóval közlékenyebbek, beszédesebbek, hiszen közösségekben élnek kis szomszédos falvaikban. Második novellagyűjteménye megteremt egy otthonosabb környezetet, melyet a szereplők visszatérései, ismeretségük segít, illetve a főhősök mellett még a helyszíneknek köszönhető. ⁴⁴

³⁹ Uo.

⁴⁰ Vankó A.: Az én-elbeszélés alternatívái. In: *Iskolakultúra*, 2000, 6/7. szám. 2000: 156

⁴¹ Rubinyi M.: *Mikszáth Kálmán stílusa és nyelve*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.T. Budapest, 1910:38

⁴² Kovács É.: Mikszáth novelláinak nyelvi gazdagsága. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2006

<https://docplayer.hu/4832614-Mikszath-novellainak-nyelvi-gazdagsaga.html>

(Letöltés dátuma: 2023. május 10.)

⁴³ Eisemann, I.m., 11. o.

⁴⁴ Pintér, 1934

III. A TÓT ATYAFIAK ÉS A JÓ PALÓCOK CÍMŰ NOVELLAGYŰJTEMÉNYRŐL

3.1. Mikszáth novellásköteteiről általában

Míg a *Tót atyafiak* darabjai zord vidéken játszódnak, – Selmecebányán, amelyet szerzőnk „*pokolként*” emleget, ám nem tartja felelősnek érte az ottan élőket, hiszen őseik telepedtek le itt: „nem akar lenni sem sértés, sem gúny, különösen az élőkre vonatkozólag, kik bizonyára nem tehetnek róla, hogy az őseik olyan bolondos helyre építkeztek.”⁴⁵ – addig *A jó palócok* nevezetű kötet Nógrád megye kitalált pontjaira utaztat el. A szereplők és a táj is ismerősünkké válik: „az ezüstszalagként kígyózó Bágy-patak, a mellette elterülő szelíd falvak, Bodok, Majornok, Csoltó és a többiek. Együtt élt, együtt létezett ez a táj az emberekkel, mintha minden kis rezdülése bennük folytatódott volna tovább. Megjelent már itt is Mikszáth művészetének jellemző vonása, hogy alkotó fantáziája mindig egységbe fogta hősei belső világának rajzát és a természeti képeket.”⁴⁶

A *Tót atyafiak* négy közepes hosszúságú történetet foglal magába: *Az aranykisasszony*; *Az a fekete folt*; *Lapaj, a híres dudás*; *Jasztrabék pusztulása*. A *jó palócok* kötet novellái: *A néhai bárány*; *Bede Anna tartozása*; *Péri lányok szép hajáról*; *A kis csizmák*; *Tímár Zsófi özvegyisége*; *Az a pogány Filcsik*; *A bágyi csoda*; *Szűcs Pali szerencséje*; *Galandáné asszonyom*; *A gózoni Szűz Mária*; *Két major regénye*; *A „királyné szoknyája”*; *Szegény Gélyi János lovai*; *A gyerekek*; *Hova lett Gál Magda?*

Ezeken a szimpla történeteken keresztül az író képes megmutatni, hogy az a különleges világ, amelyet a falu nyújt a városiaknak, figyelemre méltó erkölcsi erővel, lelki nemességgel és tisztasággal bír. Mikszáth fedezte fel először a magyar prózában, hogy a durvának tűnő emberek csapdába esnek a társadalom látóperemén, és igazából összetett, mély spirituális életet élnek.⁴⁷

Novelláiban kora társadalmának visszasságait ostorozza, kutatja, boncolja annak okait. Ábrázol és ítélkezik, s mindezt a népi mesemondó tudatvilágán keresztül. Ezért tudja oly természetesen magáévá tenni a falusi emberek szemléletét, babonás hiedelmeit, a népi mondavilágot, mely őket, emberi értékek tekintetében, uraik fölé emeli.⁴⁸

⁴⁵ Mikszáth Kálmán művei 10. Magyar Helikon. Budapest, 1968:412

⁴⁶ Király I. : *Mikszáth Kálmán*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1952:56

⁴⁷ Pintér, 1934

⁴⁸ Uo.

Lényeges kiemelnünk a helyszín mellett a szereplőket is, akik egymás ismerősei, több novellában is felbukkan egyik-másik. „Annak ellenére, hogy a tizenöt novellából tizenhárom folyóirat(ok)ban is megjelent a kötetkiadás előtt, nyilvánvaló a szövegek közötti szoros kapcsolat. Éppen ezért érdekes és fontos, hogy a „különálló” darabokat milyen rendezőelv, koncepció köti össze.”⁴⁹

„Mikszáth az egyszerű emberek világában merült el, falusi csizmadiák, mezei csőszök, szűkszávú kisparasztok álltak novellái előterében, s az isten háta mögötti szlovák parasztvidék és a Bágy-patak eltemetett völgye volt elbeszélései színtere: a közéletből semmi sem látszott.”⁵⁰

A novellák mélyén, mintegy balladás sejtetéssel ott rejlik a hiedelmekkel teli világ nyugtalanító tragédiája, szereplők sorsa gyakran egymáshoz kapcsolódik, a narrátor sokszor valamelyik szereplő nézőpontjával azonosul, s onnan értékeli a történeteket, majd a zárlatban az elbeszélői kommentár után is elvarratlanul hagyja a cselekmény szálait, csak sugallva a lehetséges végkimeneteket.⁵¹

Témái romantikusak, de a feldolgozás realizisztikus. Általánossá teszi a szabad függő beszédet. Az író vagy az elbeszélő és a szereplő gondolatai, érzelmei nem különülnek el, hanem egymásba folynak.⁵²

Rudnyánszky Gyula *A korona kerek asztala* c. írásában így idézi fel Mikszáth Kálmánt, aki hónapokig a novelláskötetén dolgozott: „Legtöbb bajunk volt Mikszáth Kálmánnal, aki akkor tájban írogatta *A jó palócok* legszebb darabjait. Többnyire mindig később hozta el egy-egy kéziratát mint ígérte, mert nagyon fázott odújában. Némelyik kis remekét *A bágyi csodát*, *A Filcsik* históriáit háromszor is átírta.”⁵³

Maga Mikszáth így emlékezik vissza ezekre a napokra: „Az irodalmi viszonyok azonban rosszul festettek. Micsoda nagy urak most a fiatal írók mihozzánk képest. Akkor írtam *A jó palócok* egyes novelláit s kaptam értük Vadnay Károlytól, a Fővárosi Lapoknál egyenként öt forintot. Pepecseltem pedig némelyiken tíz napig. Kerestem tehát naponként az irodalommal ötven krajcárt.”⁵⁴

⁴⁹ Kárpáti Zsuzsa 2008:132: A pletyka narratív reprezentációja Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című művében. In: Bodrogi Ferenc M., Miklós Eszter G. összeáll. *Studia litteraria. Mozgásban.* a DEENK Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, 129-150.

⁵⁰ Király, I.m., 49-50. o

⁵¹ Vörös F. (1998): Adalékok Mikszáth *A jó palócok* című elbeszéléskötetének személynévhasználatához. In: *Névtani Értesítő.* 20 - 06. 98, 56-57

⁵² Debreceni A.: *Magyar irodalom.* Видавництво „Світ”, Львів, 2019

⁵³ Rubinyi, 1914

⁵⁴ Véber K. (1984): Szélgjegyzetek Mikszáth Kálmán életrajzához. In: *Irodalomtörténet,* 16. (66). évf. 1. sz.

3.2. Apai hóbortok és hajadon lányok tragédiája

„A szív mennydörgős jószág, Stevo! Könnyen megtörik!”⁵⁵

Mikszáth novelláskötete irodalmunkban a parasztábrázolás új korszakát nyitja meg. Jellemző rá a bő mesélőkedv, az adomázó, anekdotázó hajlam, amelyeket sejtetéssel, utalásokkal mutat be.

Elsőként a *Tót atyafiak* két novellájára térek ki, ahol jelen van az ellentmondás túlzó használata, az irónia és a babona, emellett gyakran épül népművészet a szövegekbe.

Az alfejezet azért kapta ezt a címet, mivel *Az aranykisasszony* és *Az a fekete folt* nevezetű művekben hasonló jegyekkel találkozunk: paraszti becsület, pénzfölény; s a legfontosabb – apák, akik tulajdonuknak tekintik lányukat, ami tovább szüli a tragikumot mindkét esetben.

Az Aranykisasszony című darab vezet be minket Selmecebányára, melyet, ahogy fent említettem – pokolként emleget. Már itt megjelenik a Mikszáth-féle gúny, a parodizáló jelleg, miszerint az embereket nem okol(hat)ja, hiszen nem önszántukból költöztek oda, hanem szüleik által „termettek” ott. Ám igaz lehet, hogy nem önszántukból költöztek oda, de a konzekvencia az, hogy önszántukból maradtak.

„Nyájas olvasó, ki még nem jártál e görbe országban, képzelj magadnak háromezer hegycsúcsot, ugyanannyi völgykatlant, egy tucat sziklát, mely sűrűn be van építve mindenféle alakú házakkal”⁵⁶ – ilyen képet kapunk a vidékről.

„Az elbeszélő az abszurd komikumba fojtja a nosztalgia kereső gesztusait, a világot minden megtartó lényegiségtől mentesnek, paradisztikusan nevetségesnek láttatja.”⁵⁷

Luppán Demeter és Csutkás úr Csemez úrnál vendégeskednek, mindketten szemet vetnek barátjuk lányára. Mindkét kérő öreg és bogaras ember: Csutkás tanár úrnak nincs hiánya az önbizalom terén, mondataiba gyakorta beleszövi „*csüggnek rajtam...*” kifejezését, „barátai, kik már tudják, ezalatt a tanítványai szeretetét érti, annyira megszokták évek óta e koronkinti felkiáltást...”⁵⁸ Valamint nagy tekintélynek örvend, hiszen ő volt a nagy Petőfi professzora, „fölsírmerte ő nyomban, kiben mi lakik.”⁵⁹

Luppán Demeter rigolyája: „emlékeit nem tartja zár alatt (...) még olyan dolgokat is elmond, aminők sohasem történtek meg vele, amikről csak ő képzelem, hogy átélte,

⁵⁵ Mikszáth, I.m. 424. o.

⁵⁶ Mikszáth, I.m. 412. o.412

⁵⁷ Nyilasy Balázs (1997): A jó palócok, tót atyafiak. *Tiszataj*, 1997. január

⁵⁸ Mikszáth, I.m. 418. o.

⁵⁹ Mikszáth, I.m. 418. o.

átszenvedte.”⁶⁰ Valóságként adja elő felesége és gyermekei halálának történetét, miközben sosem volt házas.

Érdemes kitérnünk a vendéglátó hóbortjára is, hiszen ő sem mentes tőle, „*aranycsináló*” embernek nevezik, mivel mindig mindent aranyban mért és fejezett ki. „A májusi eső fölért neki egy mázsa arannyal, ha valakit megdicsért tanítványai közül, azt mondta rá, hogy aranyat ér...”⁶¹

Csutkás úr próbálja ellátni nagyszavas tanácsokkal Stevo barátját, a nő rendeltetéséről, a szív és lélek hangjáról, vágyáról, „a szív mennydörgős jószág, Stevó! Könnyen megtörik!”⁶²

Csemez úr azt veszi fejébe, hogy az veheti el lányát, aki Krisztina súlyának megfelelő mennyiségű arannyal fizet. A harmadik kérő vállalkozik e feladat teljesítésére, Mirkovszki Miklós. Miklós az egyetlen kérő, kinek nincs semmiféle mániája, „mindössze félév óta került haza, hogy itthon jogi tanulmányait kiegészítse a bányászakadémián.”⁶³ Végighallgatva az alkudozásokat, az ifjú jelentkezik a feladatra, megkeríti az aranyat: „Nem ma, sem holnap, Isten tudja mikor: de meghozom, vagy – meghalok.”⁶⁴

Az utolsó fejezetben megjelenik a varázselem, amit Mikszáth gyakran szokott használni megoldásként vagy épp bonyolításként. Jelen eset varázseleme a „*tempus*” szó, melyet kivételes személyek használatakor érvényes. A szó jelentése – „ne nyúlj hozzá”. Így mielőtt Miklós elutazik, egy gyűrűt ad Krisztinának, melyben vésve van e varázsszó.

Az idő elteltével a lány fonnyadozik, az apa meghal, a fiút senki nem tudja értesíteni a történetéről. Krisztina csak vár és vár.

A mesélő gondosan elülteti előrejelzéseit a befejezéssel kapcsolatban, egy példa lehet erre a bevezetésnél a *tertium non datur* kifejezés, ami a kizárás harmadik elve, ez olyan következtetésre enged jutni, hogy vagy megszerzi valamelyik kérő az aranyat vagy nem, más lehetőség nincs, nem veszi el senki a lányt.

Az elbeszélés befejezése balladaszerű: Mikszáth további hősnőihez teszi hasonlóvá (vö. Péri Kata, Tímár Zsófi).

Az *a fekete folt* című elbeszélés középpontjában Olej Tamás áll, aki a mű folyamán meghasonlik, ellentmondások tarják egyben és/vagy rombolják szét.

⁶⁰ Mikszáth, I.m. 420. o.

⁶¹ Mikszáth, I.m. 421. o.

⁶² Mikszáth, I.m. 424. o.

⁶³ Mikszáth, I.m. 428. o.

⁶⁴ Mikszáth, I.m. 439. o.

„Olej nem tartozik az érzékeny emberek közé”⁶⁵, – leginkább csak állatok veszik körül, juhokat vigyáz, – nem felel meg a falusi emberek elvárásainak, hiszen nem hullajtott egy könnycseppet sem felesége temetésén. Következik a cáfolat, ugyanis a fák közül felesége hangját hallja, ahogy szólítja, tizenhat év elteltével is, „hátha csak úgy álmodta ő azt, hogy Boris meghalt...”⁶⁶

A tájról és az akolról pontos leírásokat kapunk: „Bemeszelt fala van, veres födele van, ólomszegekkel a kapuja kiverve. Tulipánvirágok nyílnak a környékén. Magas, százados fák tartanak neki árnyékot s fedik el kényesen...”⁶⁷ Itt az úr Olej Tamás, a bacsa akinek három személy parancsol (megjelenik a mesei hármás): Isten, a talári herceg és a tekintetes vármegye.

A férfi egyedül neveli Anikát, kibe a bojtár, Matyi szerelmes. Egyik este, miután hazaért Tamás és Matyi a legeltetésből, Anika elkészült a pörkölttel, látták, vendég érkezik. A vendég okosan vadász szerepbe bújt, csak akkor „veti le” álcáját, mikor a gazda nagyot mond azzal, hogy nem csak bacsa ő Brezinán, hanem a terület ura is. A vadász bemutatkozik: ő Taláry Pál, maga a herceg.

A herceg behálózza Anikát, ám az apa ellenkezik, pedig nem sokra becsülte lányát: „kár, hogy nem fiú lett”⁶⁸. A vacsoránál azt mondja, „a lány nem számít..., annak ha jut valami, úgy is jó.”⁶⁹ A herceg dicséretére pedig azt válaszolja, „Nem érték a leány, kegyelmes uram, inkább költség.”⁷⁰

A herceg szerette volna elvinni magával a lányt, de a juhász nem adta, még a nyáj fejében sem. Mikszáth mindent megtesz annak érdekében, hogy a herceg és a bacsa alkuját később ismerjük fel: a herceg nem feleségül kívánja megszerezni a lányt („Te pedig hercegnő leszel előttem mindig... mindig...”⁷¹, bódítja Anikát), hanem szeretőnek.⁷²

A herceg tovább erősködik:

„ – ...Ha például megszőktetem Anikát, tudtod nélkül történik, nem tehetsz róla...

– Minek mondta hát el akkor – hörgé tompán –, cselekedett volna anélkül...

⁶⁵ Mikszáth, I.m. 448. o.

⁶⁶ Mikszáth, I.m. 450. o.

⁶⁷ Mikszáth, I.m. 446. o.

⁶⁸ Mikszáth, I.m. 451. o.

⁶⁹ Mikszáth, I.m. 457. o.

⁷⁰ Mikszáth, I.m. 459. o.

⁷¹ Mikszáth, I.m. 461. o.

⁷² Tamás Ferenc (2000): Mikszáth Kálmán szemüvegei. Avagy az eladott leányok történetei. In: *Liget*, 2000. február

– Jó, tehát anélkül fogom cselekedni – szolt a herceg hirtelen megfordulva –, Isten megáldjon!”⁷³

Majd, amikor a lányát nem találja otthon, elpusztítja azt, ami számára a legfontosabb volt: felgyújtja az aklot. „Iszonyatos cselekedete nem csupán a vételár megsemmisítése, az alku fölmondása, hanem jelképes — a ténylegesnél súlyosabb — önpusztítás, öngyilkosság is.”⁷⁴

A befejezés nyitott, nem derül ki senkinek sorsa, se Anikáé, se a bacsaé, csak az akolról kapunk képet – nem zöldül ki, csak fekete folt van.

A fekete és a vörös két végpontként jelenik meg: a veres fedelű akol, a tűz hatására fekete folttá változik, illetve a vörös még a fiatalok szerelmének motívuma is, ami a pusztulást jelképező feketévé változik.⁷⁵

A busongó nota zárlattal Mikszáth kiemeli az olvasót abból a rosszból, ami történt, ám nem válik semmissé, Olej Tamás könnyein kívül nincs más feloldás. Főhősünk az Istenen akar bosszút állni: „Hallod-e, Isten! Mutatok én még ma neked valamit!”⁷⁶, s ezzel visszautal az elbeszélés elején elhangzó mondataira, Istennel való „cserékre”, „mert a jó Isten is csak ritkán ad ingyen valamit.”⁷⁷

3.3. A jó és a rossz párharca

Ebben az alfejezetben Mikszáth mesélőkedvére térek ki, amelyre jellemző a humor, az irónia használata is, felhívja figyelmünket az értékek viszonylagosságára. Emellett fontos elemmé válik a népművészet, ilyen a jó győzelme a rossz fölött, amely általános népmesei motívum. *A jó palócok* első novellájában, *A néhai bárányban* teljes mértékben megjelenik. A cselekmény Bodokon játszódik, nagy felhőszakadás van, ami a harangszóra szűnik meg. A harangot palóc hiedelemnek tekinthetjük, mert a falu népe szerint a harangszó verte szét a rossz időt. „Egész házakat mosott el a víz valahol!”⁷⁸ S így jutott el

⁷³ Mikszáth, I.m. 465. o.

⁷⁴ Tamás, 2000

⁷⁵ Szilágyi Zsófia (1998): Műfaj és szövegtér (A tót atyafiak - A jó palócok értelmezéséhez). In: *Irodalomtörténeti Közlemények* - 1998. 102. évf. 3-4. füzet

⁷⁶ Mikszáth, I.m. 469. o.

⁷⁷ Mikszáth, I.m. 447. o.

⁷⁸ Mikszáth, I.m. 509. o.

a bágyi patak vizén Bodokra egy „tulipántos láda” és „tetején egy picike bárány”, amelynek éjszaka „Sós Pálék kertjénél egyszerre nyoma vész.”⁷⁹

Megismerkedünk a novella egyik főszereplőjével, Sós Pállal. A falu elítéli Sós Pált, a gazdag tolvajt, nem lázadoznak ellene nyíltan, de a háta mögött lopással gyanúsítják. Megismerjük a Baló családot, akit nagy veszteség ért: apjuk házát elmosta a víz, Borcsa elveszítette játszótársát, Cukri bárányát, Ágnes pedig kelengyét, ami nélkül nem mehet férjhez.

A népmesék felépítéséhez híven a legkisebb gyerek, Borcsa oldja meg a problémát. Hazafelé menet megálltak a templomszentelésen, ahol Sós Pál is ott volt, akinek a válláról leesik az új ködmön, és a kislány felismeri, hogy a ruhadarab báránycájából készült.

A műben több romantikus elemet fedezhetünk fel, példa erre a balladai homály, a sejtetés, a csodavárás, a jó győzelme, a népmesei elemek (hárman indulnak a láda és a bárány keresésére, hét napig tart Baló Ágnes nyomozása, a legkisebb jár szerencsével).

A romantikus bélyegek mellett sok realiztikus részt is felfedezhetünk: hiteles a paraszti élet bemutatása, az emberek nem mernek szembeszállni Sós Pállal, a tájszavak gyakori használata (zsup: nádtető, kelengye: hozomány, ködmön: juhbőrből készült kabátka, kend: kegyelme(d) stb.)

Bár győz az igazság, fény derül mindenre, de sorsuk ettől még nem fordult jobbra, ami már a címválasztásból előrelátható, hiszen érthető, hogy Borcsa báránya megszűnik létezni a novella során. „A kis Borcsa ködmönre hulló könnyei is jelképesek: a víz ősi megtisztító erejére utalnak, az ártatlanság, a tisztaság jelképeiként értelmezendők.”⁸⁰

Hasonló mesei motívumokkal büszkélkedik *A kiscsizmák* című mű, amely egy vihar utáni állapot elbeszélésével kezdődik. Az öregkorára jó útra tért fősvény öregember a szeretete és a jósága miatt nyeri vissza Isten kegyelmét.

Az öreg Bizi József kapzsi volt és gőgös. Öregkorára kijut neki minden bajból: lánya meghal, ökrei felfújódnak, lovait elhajtják a szegények, fia halállal vívódik, a temetőben az előző nap felállított kőkeresztet a mennykő törte ketté. Végelkeseredettségében így szól: „Ó te kifogyhatatlan Isten, mivel engeszteljelek meg?”⁸¹

Tehát a temetőbe megy, ahogy szóba elegyedik a „falú gyermekével”, Andrissal. Feszültséget teremt a hatásos megnevezés, elindítva a további találgatásokat a

⁷⁹ Mikszáth, I.m. 509. o.

⁸⁰ Vörös, I.m., 56-57. o.

⁸¹ Mikszáth, I.m. 524. o.

megnevezettel kapcsolatban, s felkelti az olvasó figyelmét a történet következményeivel kapcsolatban.⁸²

Említett öregemberünk ezt kérdezi tőle: „Miért nem húztál csizmát, fiú?”⁸³ „Mégis ez a valójában rosszindulatú kíváncsiság menti meg és alakítja egyúttal a cselekményt: az árva befogadása után minden jóra fordul. Bizi hálát ad az égnek, ami nem azt jelzi, hogy hirtelen hithű katolikus lett, hanem hogy ismét tagja a közösségnek.”⁸⁴

Bizi szíve megesik a kis Andrison, ezért Filtsik csizmadia-mestert megbízza a fiú csizmájának elkészítésére. Miután került csizma kis lábaira, az is kiderül, hogy az apó házába invitálja szegényt: „...te velem jössz. Íme, itthon vagyunk már, itt lakunk ebben a cserepes házban.”⁸⁵

Ahogy csizmát szabat az árvának és örökbe fogadja, a balszerencséje véget ér, minden jóra fordul: eloszlanak a viharfelhők, ellopott lovai megkerülnek, a doktor vidám arccal közli, hogy fia már túl van a veszélyen.

A kiscizmák történetéhez hasonló a *Tót atyafiak* harmadik elbeszélése, *Lapaj, a híres dudás*, aki hosszú magánya után gondoskodó nevelővé válik.

Az a fekete folt című novella vezeti be Istókot, mivel maga is megjelenik az említett anekdotában: négyszer tűnik fel neve. Főbb szerepe az értesítés – Anikának ő mesél a hercegről. A helyszín egyezését mutatja még a fekete folt, „egy nagy kerek folt feketedik előtte, jelöl a büntető igazság jelenvalóságának...”⁸⁶ Ebből a szálból kiindulva, vannak szakirodalmak, melyek szerint párhuzam vonható, tehát Anika tragikus élete villan fel.⁸⁷

Lapaj Istók csősz, aki fordítva éli napjait, „az ő hivatalos órái este kezdődnek. Az egész természet alszik, neki ébren kell lenni.”⁸⁸ Érdekeség még róla, hogy „az ő szemei behatolnak a rejtett vonásokig, melyeket közönséges ember megfigyelni nem képes.”⁸⁹ Ősei mind juhászok voltak, a természetben, a szabad ég alatt töltötték életük nagyobb részét. Hallgatag, ha lenne kivel beszélnie se lenne miről, „neki nincsenek sem örömei, sem fájdalmai, következésképp gondolatai sem, melyeknek kifejezést kívánna adni.”⁹⁰

A faluban két dudás volt még Istókon kívül, de azok mindenáron meg akarták szerezni a dudáját, mert egyiküké sem szólt olyan szépen, „(...) abban állapodott meg a

⁸² Kovács, 2006

⁸³ Mikszáth, I.m., 525. o.

⁸⁴ Kárpáti, I.m., 129-150. o.

⁸⁵ Mikszáth, I.m., 525. o.

⁸⁶ Mikszáth, I.m., 472. o.

⁸⁷ Szilágyi, 1998

⁸⁸ Mikszáth, I.m., 472. o.

⁸⁹ Mikszáth, I.m., 474. o.

⁹⁰ Mikszáth, I.m. 475. o.

közvélemény, hogy a dudában van a csodatevő varázserő... Vannak, kik még báránykorából ismerik.”⁹¹ Miután kolera-járványban meghalt szeretett állata, kit Pokolkának nevezett, dudát készített belőle.

Egyik éjjel Lapaj neszre figyelmes, azt hiszi, valaki lopni készül, ám meglepetésére egy nővel találja szembe magát. Arra kéri, nézze meg jól és főhősünk, mikor ő „Ilyen szép fehércselédet még soha nem látott. Hollófekete varkocsa fölbontva omlik le a fehér lepedőre, s halvány arcára fájdalom van festve; fekete szemében a kétségbeesés, remegő ajkán egy láthatatlanul ott lebegő imádság. Ruhája, a zöld szoknya, fehér kötény veres rojtokkal...”⁹²

Mielőtt elindul, még visszafordul: „De mondja meg neki, hogy én milyen voltam...”⁹³ és a folyóba vetette magát. Istók ugyan nem egy nagyvállásos ember, de ebben az esetben figyelmesen mormolja az imádságot. A konyhójában hallva, majd látva a gyereket, amint pólában fekszik, megértette a nő beszédét. Hogy megnyugtassa a sírástól, dudán játszott neki, ami megvigasztalta ugyan, de éhes is volt a gyermek. Lapaj a kecskepásztorfiúval üzen a bírónak: „...a határban semmi baj, nem lopott el senki semmit, de bezzeg belopott valaki egy csecsemőt a konyhójába. Minthogy a gyerek eleven s agyonütni nem lehet, rendeljen ökelme valami vénasszonyt anyjául, aki azt tőle mai napon átvegye.”⁹⁴

Megjött az öreg bába, Agnisa néni s kérte a gyermeket, de Lapaj nem, mert ő maga gyermekké változott vele. Eladta dudáját, „két párnát, egy derékaljat és – tette hozzá nagyfélénken, mintha már maga is sokallná – egy eleven anyakecskét.”⁹⁵ – ennyit kért csupán érte.

A Góizoni Szűz Mária című novella, balladás hangvételével egy szerelmi történetet mond el és Panna történetét, aki kihasználja az emberek hitét.

Gughi Panna abból él, hogy Szűz Máriának „közvetíti a kenőpénzt”. Bágyon azt mondogatta mindenkinek, hogy neki többször is megjelent Szűz Mária, néhány ismert szereplőnk is ellátogat hozzá: Tímár Zsófi, Bizi József, Vér Klára stb. Bede Erzszi is, ki anyjának enyhülését kéri Szűcs Pali iránt, ám gyanakodni kezd, mikor felismeri Pannánál a lyukas tallért, amit ő küldött Máriának.

⁹¹ Mikszáth, I.m., 480. o.

⁹² Mikszáth, I.m., 486. o.

⁹³ Mikszáth, I.m., 486. o.

⁹⁴ Mikszáth, I.m., 491. o.

⁹⁵ Mikszáth, I.m., 496. o.

A góizoni búcsúban éjszaka szerelmi találkára hívja Csuz Gábort, hiszen a Szűzanya megengedte nekik, hogy szeressék egymást. Ekkor azonban tényleg megjelenik egy nő vakító fehér arccal, szőke hajjal, kezében egy kisgyermekkel: a csoltói Kovács Maris, Gábor elhagyott felesége. Panna rémülten felsikolt: „A Szűz Mária!” Mellét verve leborul a földre, s bevallja neki bűneit: „A pénzedet loptam, nevedre hazudtam...”⁹⁶

„Kovács Maris, a bajban hagyott régi szerető megjelenése ezekből adódóan szó szerinti jelenésként manifesztálódik, mely egyszerre veszi el Panna kedvét a csoporttagok további becsapásától és téríti jó útra Gábor erkölcsi érzékét, még akkor is, ha ehhez „más megvilágítás kell.”⁹⁷

A történet végére kiteljesedik a szerelmi idill: „Megtaláltál, Kovács Maris, de nem is veszítesz el soha többé, ha megbocsátasz...”⁹⁸ Az asszony megbocsát Gábornak, és „nyájasan nyújtotta neki engesztelésül a gyermeket”.⁹⁹

A két major regénye című novellában ismét szerelmi bánat okozza a tragédiát, ami két család egymás iránti gyűlöletéből származik: „Az apák haragja átokká nőtt meg a gyerekeken.”¹⁰⁰

A Veres juhásznak, Koppantyu Demeternek a fia beleszeret Boriskába, a Feketemajor juhász lányába. Amikor Demeter fia már haldoklik, bármit megtenne, hogy megmentse, így elmegy megkérni Boriska kezét a fia számára: „valami nagy öröm, még tán segíthetne”¹⁰¹, megkéri Fekete Boris kezét. Gyuri azt kéri apjától, „ha jól végezte a dolgot, ha a leányt ideadják, kérje el a csengőket, kösse a négy vezérürü nyakára, hogy én messziről hallhassam.”¹⁰²

A Fekete major juhásza látva a Veres major juhászának meghunyászkodását, és ismerve lánya akaratát, beleegyezik: „Odaadom a leányt. Isten neki... legyen a tiétek. Ő is bele fog egyezni.”¹⁰³ A leányt hiába keresik, csak kendőjét és piros csizmáját találják az Ipoly felé vezető úton. Az író csak sejteti, hogy öngyilkos lett, mivel „az angyalok meztláb járnak.”¹⁰⁴

⁹⁶ Mikszáth, I.m., 558-559. o.

⁹⁷ Kárpáti, I.m., 129-150. o.

⁹⁸ Mikszáth, I.m., 559. o.

⁹⁹ Mikszáth, I.m., 559

¹⁰⁰ Mikszáth, I.m., 559. o.

¹⁰¹ Mikszáth, I.m., 559. o.

¹⁰² Mikszáth, I.m., 560. o.

¹⁰³ Mikszáth, I.m., 561. o.

¹⁰⁴ Mikszáth, I.m., 562. o.

Mire a Veres major juhásza hazament, fia sem élt már. A csengők csilingelését Gyuri estére várta, de „Hallotta az már a szavukat délben, s meg is gyógyult tőle!”¹⁰⁵

„A két major regénye voltaképp Shakespeare Rómeó és Júliájának palóc földre transzformálása, és mint ilyen, nem a két család rangbeli különbsége felelős a szerelmesek tragédiájáért: a vörös és fekete major juhászainak gyermekei konfliktuspletyka, a torzított és túl lassan áramló információk áldozatai. Mire az atyák megtörnek, a fiatalok egymástól függetlenül döntenek a szűkebb és tágabb világukból való távozás mellett.”¹⁰⁶

A „*királyé szoknyája*” nevezetű novellában egy gazdag földű rétről kapunk leírást. A novellában szereplő mostohaapa, a zsugori Mudrik Mihály ki akarja semmizni az örökségből a Gyócsi-árvákat (amin „minden jó lélek megbotránkozott a faluban, de a törvényes igazság meghagyta”¹⁰⁷): Imrére íratja az értéktelen Bogát-hegyet, Eszterre a “Csipke”- dűlőt, a kavicsos ugart, saját lányának, Mudrik Erzsinek pedig a nagy házat és a selyemrétet, a gazdagon termő „királyné szoknyáját” juttatja.

Az igazi fordulatot úr a belédi üveghutás megjelenése hozza, aki árendába kiveszi a Gyócsi árvák örökségét, és közli Imrével „tudod-e, hogy ti gazdag, de nagyon-nagyon gazdag emberek vagytok?”¹⁰⁸

Ebben az elbeszélésben is közbelép a természet, beleavatkozik a jó palócok dolgaiba. A Bogát és a “Csipke” gazdaggá tették az árvákat, de a Bány-patak kegyetlen volt Mudrik Mihályhoz: “négy álló évig egymás után öntötte el a réteket”¹⁰⁹, ezzel használhatatlanná válik a rét.

A *gyerekek* című novella Csillom János Józsi fiának és Major Jánosék Anna leányának házasságáról szól. Nagyon fiatalon kelnek egybe, szinte gyerekek még; A nászmenetükön történtek is erre utalnak, hiszen Csillom Józsi lova megbotlott, Józsi leesve megütötte magát és sírni kezdett.

A falu pletykásai, Homokos Pálné, Filcsikné és Felsővégi Kapor István elkezdték kritizálni őket: „Az egyiknek bábu kellene még, a másiknak papiros sárkány, nem feleség...”¹¹⁰

Arról is beszélnek, mi lesz velük a nagy Csillom portán, és igazuk is lett, csak uzsonnakor jutott eszükbe, hogy nem is étkeztek. Párbeszéd kezdődött közöttük, amiből az

¹⁰⁵ Mikszáth, I.m., 563. o.

¹⁰⁶ Kárpáti, I.m., 129-150. o.

¹⁰⁷ Mikszáth, I.m., 564

¹⁰⁸ Mikszáth, I.m., 570. o.

¹⁰⁹ Mikszáth, I.m., 570. o.

¹¹⁰ Mikszáth, I.m., 576. o.

derül ki, a férj reméli, hogy a feleség tud főzni. Anna, hogy ellentmondjon a pletykának, levest főz, viszont a közönséges só helyett timsót tett a ciberelevesbe.

A fiatal házaspár felfogadta Tél Gábornét, hogy főzzön nekik negyven váltó forintért, tizenkét rőf vászonért és egy pár fejelésért gyertyaszentelőkor. Az asszony nagyon jól főzött, de amint eltelt egy kis idő, átvette a hatalmat felettük. A fiatalok minden pillanatát elpletykálta a falunak.

Mikor Józsi és Anna megbeszélték, elküldik Telnét a háztól, egyikük sem meri megtenni, mert a nő minden eltelt nappal egyre szigorúbban viselkedett: „Gazdáját kamasznak nevezte, apró gazdasszonyát veréssel is fenyegette.”¹¹¹

Végül Anna édesanyjára bízták a feladatot, aki már a kocsiból nekitámadt Télné asszonynak: „Ej hó! Hol az a személy? Hadd lássam azt az áspiskígyót! Majd mindjárt megmutatom én neki az utat innen! Hej, Télné, vén Télné! Jöjjön csak ki!”¹¹²

Mint az első novellában, bár a végkifejlet pozitív, csak részleges megoldás, hiszen az éretlen házaspár mellé gondviselő kell, a „szigorú hierarchia nem menti fel őket, az egybekelés elvi nagykorúsítása ellenére sem.”¹¹³

3.4. Visszatérő szereplők a műben

Mivel a novellák *A jó palócok* címet viselő novellagyűjteményben egy térséget, népcsoportot mutatnak be, ezért néhány szereplő többször megjelenik a mű folyamán. Bár időrendben néha eltérnek az egyes szereplők felbukkanásai, mégis élvezetesebbé varázsolják a kötet cselekményét, egy közösséggé a lakókat.

Ugyan sok személy felbukkan egyik-másik novellában, én két szereplőt emelnék ki, két novellából, amelyek a legszorosabb kapcsolatban állnak és szintén több anekdotikus elem jelenik meg, babonákkal karöltve. Az első a hűtlenség témát járja körül, a hetedik műről beszélünk, mely *A bágyi csoda* címet viseli. Vér Klára férjét behívják katonának, és a nő hűséget fogad: „Előbb folyik fölfelé a bágyi patak, mintsem az én szívem tőled elfordul.”¹¹⁴

¹¹¹ Mikszáth, I.m., 578. o.

¹¹² Mikszáth, I.m., 579. o.

¹¹³ Kárpáti, I.m., 129-150. o.

¹¹⁴ Mikszáth, I.m., 539. o.

Mindenki az esőre vár, hogy a malom végre örölni tudjon, de titokban mindenki azt lesi, várja, hogyan alakul a szép molnárné, Vér Klára és annak régi szeretője közt a viszony.

Újra találkozunk a szelíd Tímár Zsófiával, aki védelmébe veszi a pletykálkodó asszonyok nyelvére került Vér Klárát: „Jó asszony az, ha szép is”¹¹⁵. Az író számtalan utalást tesz Klára személyére vonatkoztatva, csak ő jár mosolyogva az őrlők között, pedig neki van leginkább kárára a szárazság.

Mikszáth a természet erejével, képeivel tárja elénk szereplőinek gondolatait és cselekedeteit: fákkal, virágokkal, az út porával, a patak vizével közvetíteni. Vér Klári kacérkodását Gélyi Jánossal így mutatja be: „Hátha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy nem lehet ágat szakítani róla...”¹¹⁶

Gélyi János kilép a molnárlegényhez, lefizeti, hogy engedje le a zsilipeket, így nem lehet örölni. A megduzzadt patak azonban nem fér a szűk medrében, így egy idő után visszafelé kezd folyni.

Az anekdotázós jelleg miatt Mikszáth mintha megjelenne a novellában, aki mindent tud az eseményekről, de közel sem mindentudó. Erre utalnak jellegzetes elhallgatásai is, például, amikor a molnárné végre beereszti Gélyi Jánost a házba: Bement Gélyi János, aki ki se menne soha többé. Mikszáth Sejteti, hogy mi történhetett odabenn („Gyuri vigyorogva húzta szét nagy száját”¹¹⁷).

Klári és János románcának beteljesülését ismét természeti jelenségekkel közvetíti: „A füzesek, a sás, a mogyorófabokrok reszketve hajtják le fejeiket, s gúnyosan suttogják: fölfelé folyik a bági patak!...”¹¹⁸ – ezzel végződik a novella.

Ez a mondat a mű végére babonává vált, mert amikor a patak visszafelé kezdett el folyni már mindenki tudta, hogy vétkezett férje távollétében.

„A novellában a furulya, az eredendően Pán sípjából nemesedett hangszer, ami a pásztoridillben megnyilvánuló tiszta szerelem és ártatlan érzések kifejezőjévé vált, most tiltott szerelmi kapcsolat létrejöttében játszik szerepet.”¹¹⁹

A *Szegény Gélyi János lovai* a szereplők okán összekapcsolható A *bági csodával*, de semmiképpen sem „folytatása”. A *bági csodában* ő a szerető, aki elcsábítja Vér Klárát, míg a *Szegény Gélyi János lovaiban* a megcsalt férj szerepébe kerül. Itt a nő

¹¹⁵ Mikszáth, I.m., 539. o.

¹¹⁶ Mikszáth, I.m., 540. o.

¹¹⁷ Mikszáth, I.m., 542. o.

¹¹⁸ Mikszáth, I.m., 542. o.

¹¹⁹ Szeredi O. (2001): Néprajzi elemek Mikszáth: Jó palócok című novellaciklusában. In: *Honismeret*, 29. évf.

megözvegyült, majd hozzáment Gélyi Jánoshoz. Róla kiderül, hogy milyen büszke a lovaira, akikről „kilenc vármegyében tudják, ötvenkettőben mesélik”¹²⁰, milyen szépek.

Az alaphelyzet – Gélyi János és Klára lagziba indulnak. János nagy gondot fordít lovai előkészítésére, csutakolja, díszíti, szerszámozza őket, sörényükbe pántlikát fon. Akkor jelenik meg a bonyodalom, mikor meghallja Vér Klára és Vőnekiné beszélgetésének részleteit és gyanút fog felesége hűtlenségéről.

Gyötri lelkét mindaz, amit az istállóban véletlenül meghallott: „elszorult a szíve, megszibbadt a keze, mindent visszajárul tett. Sötét sejtelem nehezedett a szívére Hallotta ő már valaha ezt a szelíd hangot ilyenek!”¹²¹ Tudta, hogy milyen volt Klári, és saját lelkiismeretét is próbálta megnyugtatni: „Fekete gyanúnak fehér ágyat bontson?”¹²²

Mikor elindulnak és nézi szép lovait, egy percre elfelejti bánatát, újra öröm járja át a szívét, ám mikor feleségére téved szeme meglátja mellén a két mályva-rózsát. Azt a két mályva-rózsát, amit, mint egy jelkén beszélt meg az előbb említett boszorkánnyal: „Ha a piros rózsát ejtem ki kezemből az útra, akkor maradjon, ha a fehérét, akkor jöjjön.”¹²³

Vér Klára a kenderáztatónál meglátta Csipke Sándort és a fehér mályvarózsát kiejtette kezéből, a hűtlenség egyértelművé válik. Gélyi János ezt meglátva önkívületi állapotba került, „Ereszté a gyepelőt ellankadó keze...” „vágatnak szilajon Gélyi paripái: nem is paripák már a szörnyű sebesség összegyúrja őket egy fekete szárnyá, amely röpül.. röpül... Nem is szárny az, de a megvadult halál!”¹²⁴

„A lovak a Szegély Gélyi János lovaiban az ember állatóságának reinkarnációjaként, vagy - más szempontból - a nőhöz való hasonlatosságuk révén a pusztító szerelem megtestesítőiként értelmezhetők, mindenesetre olyan, önmagukon túlmutató jelenségekként, melyek Gélyi János sorsának irányítóivá válnak.”¹²⁵

A bágyi csodában kialakult románc itt tragikus véget ér.

¹²⁰ Mikszáth, I.m., 571. o.

¹²¹ Mikszáth, I.m., 572. o.

¹²² Mikszáth, I.m., 572. o.

¹²³ Mikszáth, I.m., 572. o.

¹²⁴ Mikszáth, I.m., 574. o.

¹²⁵ Szeredi, I.m., 86. o.

3.5. Palóc babonák, hiedelemrendszer

Mikszáth írásművészetében nagy szerephez jut a népi hiedelemvilág, a babonás, misztikus, romantikus elem. A következőkben ilyen babonákról, gondolkodásmódról számolok be.

A *Bede Anna tartozása* című műben bebizonyosodik, hogy a főszereplő mélyen hisz a túlvilág népies elképzeléseiben, ezzel sikerül meggyőznie az olvasókat, hogy a hiedelmek milyen fontos szerepet töltenek be a nép életében. Valójában a címben megnevezett személy, Anna nem is szereplő, csak körülötte forognak az események. A két testvér nevén kívül csak a bűnre csábító Kártonyi Gábor neve jelenik meg, az is csak zárójelben.

A narrátor mindentudó, kívülről láttatja az eseményeket, E/3. személyben mesél. Realista jegyek figyelhetőek meg, hiszen részletesen tárja elénk a bírósági termet, utal az időjárásra is: „a köd nekinehezedett az idomtalan épületnek, s szinte összébb szorítá annak falait”.¹²⁶

Bede Annát félévi fegyházra ítélték, de közben meghalt. A család jóvá akarja tenni bűnét, hogy a túlvilágon megnyugodjon lelke. Így az anya a másik lányát utasítja, hogy menjen és töltsse le a büntetést: „Eredj lányom, a törvény törvény, nem lehet vele tréfálni.”¹²⁷

A mű fordulópontja egy párbeszéd, melyben Erzsí elmondja, hogy testvére egy hete meghalt. A bírák megsajnálják, tudják, hogy a halott helyett nem töltheti le más a börtönbüntetést. Mégis ezt mondja a bíró: „Odafönt másképp tudódott ki az igazság. Eredj haza, lányom, tisztelem édesanyádat, mondd meg neki, hogy Anna nénéd ártatlan volt.”¹²⁸

Tudja, hogy a hiedelem szerint, akinek befejezetlen ügye marad halála után, az nem távozhat békében a mennybe, ezért kegyes hazugsággal oldja meg az ügyet.

A *Péri lányok szép hajáról* írt történetben az ollóval és hajjal kapcsolatos babonatörténetnek lehetünk részesei. Az esemény egy tarlón játszódik, ahol parasztok aratnak. „Az aratás azonban a novellában nem csupán a soron lévő idénymunka bemutatása, hanem a Péri Judit szőke hajának és a búzakalászoknak azonosulása révén („... kibontott, úszó haja is éppen olyan volt káprázó szemében, mintha aranyfelhővé lett búzakéve lenne. Aztán meg a búzakévék lettek olyanok, mintha mindenik a Péri Judit

¹²⁶ Mikszáth, I.m., 514. o.

¹²⁷ Mikszáth, I.m., 516. o.

¹²⁸ Mikszáth, I.m., 518. o.

szőke haja volna.”¹²⁹) Termékenységszimbólummá is válik, illetve Judit érettségét, s ebből szükségszerűen következő - kikövetkeztethető - tragikus sorsát determinálja.”¹³⁰

A mű egy tiltott szerelem lebukását mutatja be. A falusiak véleményével kezdődik a történet az író már az elején sejteti a tragédiát: „Ott esett meg a nagy szegény.”¹³¹ Mikszáth balladaszerű elbeszélési módot használt: tömör csak sejtet, ezért hézagosan ismerjük meg az előzményeket, azt is csak a nővér szemszögéből, Péri Juditot aratáskor elcsábítja Csató Pista. Majd Csató Pista csók csenésével folytatódik a történet, ami harmadnap sikerül is. Aztán a férfi találkozóra hívja a templom mögötti csalitosba. Péri Kata, akinek a szemszögéből a történetet megismerjük, veszi észre Csátónénál az ollót, ekkor a babonára gondol: „No, ez bizonyosan babonát csinált most.”¹³²

Reggelre eltűnik a húga és az asszony is. A csalitos felé fut, ahol megtalálja hűgát összerogyva körülötte arany hajával, melyet Csátóné bosszúból levágott, hogy megszüntesse a lány vonzerejét, mivel rájött a románcra. A lány bele betegszik helyzetébe, ám nővére mindent megtesz gyógyulásáért, még saját haját is eladja, hogy gyógyszer tudjon venni, s így vállalja azt a gyanúsítást is, hogy ő is becsstelen. Tehát mindketten elvesztik kincsüket, a hajukat.

A mű utolsó sorából nyilvánvalóvá válik, hogy Judit meghalt. A művet Mikszáth ezzel a sorral zárja: „Szegény Katám! A te hajad kinő még!”¹³³

A *Tímár Zsófi özvegysége* novella a bűn és a bűnhődést dolgozza fel. Mint azt az előző novellákból megszokhattuk, az ötödik novella is népballadaszerű, homályos részletek és utalás jellegű mondatok alkotják. Egy palóc asszony babonaságára (ismét megjelenik az olló: „S mikor az ollóvarrás közben kiesett a kezéből, mindig felsóhajtott, ó, bárcsak a földbe szúródna; mikor repülő szarkát látott az ablakból, mindig felsóhajtott, ó, bárcsak az ő kerítésükre ülne rá.”¹³⁴ A kívánság babonaként jelenik meg, ha az olló a földbe szúródik vagy a szarka a kerítésre ül, visszajön a férj) és hitére kerül a hangsúly.

A mű elején megismerkedünk Tímár Zsófit, akit már egy éve elhagyott a férje. Zsófi szőke, szelíd, jó asszony. „Mióta férjhez ment, csak a mosolyát láthatni. Azelőtt a boldog mosolyát, most a fájót.”¹³⁵

¹²⁹ Mikszáth, I.m., 518. o.

¹³⁰ Szeredi, I.m., 86. o.

¹³¹ Mikszáth, I.m., 518. o.

¹³² Mikszáth, I.m., 520. o.

¹³³ Mikszáth, I.m., 522. o.

¹³⁴ Mikszáth, I.m., 527. o.

¹³⁵ Mikszáth, I.m., 526. o.

Az elhagyott asszony esténként a küszöbön ülve várja vissza urát. „Szinte szükségszerűen merül fel a „falu bolondjának” képze, aki észre sem veszi, ha köszönnek neki. Ezt támasztja alá az is, hogy a falubeliek kinevetik, noha a hűség minden esetben pozitív értéket képvisel.”¹³⁶

Később Zsófi kívánsága beteljesül: a férje egy öregasszonnyal küld neki üzenetet: megbánta, hogy elhagyta, és bocsánatot kér. Ha megbocsájt neki, három faluval odébb megtalálja. A szelíd fiatalasszony el is indul hozzá, ahol az urának éppen egy keresztet kell feltennie a templom tetejére.

Péter amint észreveszi a bányai országúton közeledő Zsófit „Szíve nagyot dobban, majd összeszorítja valami, keze megreszket, szeme elhomályosul, (...) egyszerre értek a torony alá férj és feleség.”¹³⁷ A motívum konkrét és átvitt jelentésben is értelmezhető: „Péter az elbeszélés tetőpontján teszi fel a keresztet (a templom, az építmény tornyára, de ebbe a cselekedetébe saját sorsát is beleértjük); ugyanakkor Zsófi és Péter sorsának keresztje is asszociálódik.”¹³⁸

A találkozás Zsófi számára a megbocsátást, férje számára pedig bűnhődést hoz. A címből, első perctől tudja az olvasó, hogy Péter halott lesz, az elbeszélés végén mégis meglepődik az ember, hogy a „szalmaözvegyből” tényleges özvegy lesz.

A *Szűcs Pali szerencséjében* a második novellából ismert Bede Erzszi leánykérésének történetét ismerjük meg. Kiderül, hogy Pali három évvel ezelőtt már meg akarta kérni Erzszi kezét, de a jómódú Bedené nem tartotta lányához valónak a fiút. Reméli, most több szerencséje lesz, hiszen megjavult. Elindul Gózonba, négylevelű lóherét lát, ami szerencsét is hoz neki: Mák Gergely felajánlja jószágait haszonbérbe.

Ezúttal sikerrel járt, piros jegykendőjéért megkapja Erzszi babos kendőjét, az eljegyzés jeleként. Hazafelé úton kísértésbe esik – Szűcs Pali, a sikeres leánykérés örömeiben leissza magát a kocsmában.

Másnap arra ébred, otthon van, a piros kendője pedig mellette. Mikszáth egy nyílt kérdéssel, a főhős önáltató kérdésével zárja a novella: „Hátha nem is volt ő Gózonba, hanem csak úgy álmodta az egészet?”¹³⁹

„A szerencse címbe emelése ez esetben az ő babonás félelmeken alapuló interpretációs stratégiáját fejezi ki. Bizonytalanul indul, paradox (de érthető) módon éppen az ad erőt neki, ami egyben el is bátortalanítja.”¹⁴⁰

¹³⁶ Kárpáti, 2008:142

¹³⁷ Mikszáth, I.m., 529. o.

¹³⁸ Vörös, 1998

¹³⁹ Mikszáth, I.m., 546. o.

„A palóc nép babonás, szereti a misztériumokat, hisz az ördögben és rémlátásokban”¹⁴¹ – így kezdi az író a *Galandáné asszonyom* című írását. Az elbeszélés a valóság és a babona világának rejtélyes keveredése. A történetet Mikszáth gyermeki perspektívából ismerteti velünk.

Galandáné, a bodoki boszorkány és az öreg Palyus története folyik össze: „Ez a Galandáné mosott a szegény Palyusra. Ez a szó »mosott«, nem jelent talán a szalonokban semmit, de a köznépnél az egy viszony. Aki az agglegényre mos, az annak az agglegénynek mindene, az a kísérő árnyéka: megbecsüli, ha él, megsiratja, ha meghal. Egy házasság az, melyet nem az eskü, hanem egy csomó gúnya köt össze.”¹⁴²

Galandáne asszonyra mindenki azt hiszi, hogy boszorkány és Luca-nap éjszakáján elmentek hozzá, hogy megnézzék, hogy őt tépték e meg a kutyák, azt mondván, így büntette meg az ördög. A kisfiú úgy vélte, hogy nem ő volt ott Luca napján a temetőben hiába látta a sebeket, mert ő egy fiatal szépséges lányt látott és nem egy idős hölgyet. „Egy gyönyörű fiatal leány volt, akit a múlt éjjel a kutyák szétszaggattak.”¹⁴³

Gál Magda története egy ismert közmondásra épül: addig jár a korsó a kútra, amíg el nem törik.

Mikszáth összegezi véleményét az itt élő emberekről: „Olyan vékony itt a fehérség erkölce, mint a suhogó nád. Koronája hajló, töve mocsárba vész. S ennek is csak a kút az oka, melynek savanyúvize még a magasban repülő madarakat is megkábitja.”¹⁴⁴

Részletesen egyetlen házimunkát ír le a szerző, ez pedig a vízfordás az említett kútról: „Színes korsóikkal oda járnak a lányok, arra várják őket a legények. Az a savanyú kút az oka sok édes találkozásnak, sok keserű megbánásnak (...) Cifrán kiöltözve, ropogós szoknyában, begyesen, kacéran, nyíllal a szemükben úgy húzódnak át, mint a pávák. Az ördögné már az, aki ezt az utat egy-két évig járja.”¹⁴⁵ Tehát a kút lényeges szerepet tölt be, ugyanis odajárnak ismerkedni a falu leányai és legényei.

A *Gál Magda* történetében lókupecsek érkeztek a faluba, közöttük Sás Gyuri, akit így jellemez az elbeszélő: ő az „aki a legjobb lovakat veszi össze.”¹⁴⁶ Megtetszettek egymásnak a lánnyal, szerelembe estek.

¹⁴⁰ Kárpáti, I.m., 144. o.

¹⁴¹ Mikszáth, I.m., 547. o.

¹⁴² Mikszáth, I.m., 549. o.

¹⁴³ Mikszáth, I.m., 552. o.

¹⁴⁴ Mikszáth, I.m., 580. o.

¹⁴⁵ Mikszáth, I.m., 580-581. o.

¹⁴⁶ Mikszáth, I.m., 581. o.

Magdát az anyja szép szóval és fenyegetéssel nevelte: „Mert ha te azt a korsót összetöröd, vissza ne kerülj ide többé!”¹⁴⁷ Magda összetörte a korsót – többé nem ment haza, betartotta anyja szavát. A lányt „Önkéntelen vitte ahhoz az átkozott kúthoz a lába, jobb, ha mondom: szíve.”¹⁴⁸

A kötet záró novellája a *Hová lett Gál Magda?* címet viseli. A költői kérdés ellenére „novellaciklus összefoglalásának tekinthető, hiszen az összes történet hozzákapcsolható: a borhoz Szűcs Pali, a kúthoz Gughy Panna és Csuz Gábor, a perhez Bede Erzszi és Gyócsi Eszter, az „ördög gyalogösvényéhez” Filcsik István és Bizi József, a „fehérnép vékony erkölcséhez” Péri Judit, Vér Klára, Sás Gyuri kacsingatásához Csató Pista, a lovakhoz Gélyi János, Télnéhez pedig a „gyerekek”.¹⁴⁹

3.6. „Kilógó” alakok a novellákban

A *jó palócok* tizenöt novellája közül *Az a pogány Filcsik* az egyetlen, amelyik kilóg, mert Filcsik István egy pogány tót, nem hisz a varázslatokban, túlvilágban, így semmilyen babona vagy hiedelem nem jelenik meg, de győz a jó szándék.

Az öreg Filcsik csizmadia volt. Minden vagyonát egy gyönyörű, hímzett bunda tette ki. „Hosszú, sárga alkotás volt az, széles fekete báránybörgallérral, melynek két végén in natura lóg le a bárányláb körmöstül, bojtjak, s két szép ezüstcsatt tartja össze. A bunda két alsó csücskén egy-egy zöld tulipán kihímezve skófiúmmal. Távolabb különféle madarak valának láthatók, rendesen vörös színben, hátul pedig Miskolc városa számtalan házával és valamennyi templomával: még a kálvinista kakas is ott áll az egyik tornyon.”¹⁵⁰ A részletező leírás relevanciája abban áll, hogy a bunda Filcsik életének legfontosabb értéke.

Nem szeretett dolgozni, csak hencegni, s „Mogorva, rideg ember volt; nem szeretett az a világon senkit, semmit, azon a bundán kívül.”¹⁵¹ Lányát, Terkát egy olyan férfihez akarta adni, akit az nem szeretett, ezért megszökött a szolgabíróval. Apja nem tudta megbocsájtani soha, lánya többször meglátogatta, de Filcsik hajthatatlan volt. Ő megrögzötten, mindennél és mindenkinél többre becsülte ócska tulipános bundáját.

¹⁴⁷ Mikszáth, I.m., 582. o.

¹⁴⁸ Mikszáth, I.m., 582. o.

¹⁴⁹ Kárpáti, I.m., 147. o.

¹⁵⁰ Mikszáth, I.m., 530. o.

¹⁵¹ Mikszáth, I.m., 531. o.

Terka később megbetegedett, az apját akarta látni, ezért elküldte érte a szolgabíró, de Filcsik még ekkor sem volt hajlandó elmenni. Lánya tervet eszelt ki: ellopatta apja egyetlen vagyonát, a bundát. Sejtése beigazolódott – az ember erre rögtön megjelent. Ám hozzá nem meglepő módon, nem képes szóba állni vele, csak leveszi haldokló lányáról a díszített köntöst.

Az öreg Filcsikkel hazafelé tartva meglepő fordulat történik: megsajnál egy koldusasszonyt, – aki egy fa tövében alszik, ölében a gyermekével – s betakarja lányától is féltett bundájával.

A *Tót atyafiak* négy darabja közül az utolsó válik ki, *A Jasztrabék pusztulása* címet viselő. A novella Gerge István csendbiztos (i)gazságszolgálatáról és legendájáról szól, mivel úgy terjed el, „hogyan megkente szemeit a Szent György-napja előtt talált százesztendő gyík májával, azokkal az emberi testen keresztül belát a szívekbe s ott elolvassa a láthatatlan betűket, melyekkel a cselekedetek vannak felírva.”¹⁵²

Csendbiztosunk elfogta Szlimák Matyót, aki Jasztrab rablóbandájába tartozik, és ezúttal úgy dönt, nem saját embert épít be, hanem ajánlatot tesz neki. „Azért határoztam el, hogy úrrá teszek, hogy megtisztítlak a bűnöktől, s amiként én veled kezét fogtam, azonképp fog veled kezét a tekintetes vármegye is. Hanem hát kézfogás nem lehet anélkül, neked is oda kell nyújtanod a vármegyének a magadét.”¹⁵³

Gerge a börtön helyett felajánlja, hogy Matyej visszamehet a bandájához, de jelentenie kell neki szombatoként az új rablásokat – ezért van némi bitangság az igazságszolgáltatásában.

Már csak Jasztrab, a rablók vezére volt hátra, ő volt a legdörzsöltebb, mindig megszökött emberei elől. Így inkább maga eredt utána, ott találta helyén, amaz pedig „eltűnhetett volna ugyan előle igen könnyen, de a rablónak tetszett az, hogy Gerge egyedül jön, mikor jöhetne ötven pandúrral is. Úgy érezte, valami tisztelet kifejezése ez az ő személye iránt.”¹⁵⁴

A rablóvezér rá célzott, de mindkét golyó elkerülte; kivette a zsebébe dugott töltényeket, felmutatva, nem fog rajta golyó. „Látom, hogy ördög vagy! Gyere hát, egyél meg. Megadom magam.”¹⁵⁵

A *Tót atyafiak* utolsó elbeszélése egyben be is vezeti *A jó palócok* történetét, ironikussá téve a több felbukkanó csodát, a legenda tematikus motívumát.¹⁵⁶

¹⁵² Mikszáth, I.m. 504. o.

¹⁵³ Mikszáth, I.m. 503. o.

¹⁵⁴ Mikszáth, I.m. 506. o.

¹⁵⁵ Mikszáth, I.m. 507. o.

3.7. Tematikai sokszínűség Mikszáth novellagyűjteményeiben

Pintér Jenő Magyar irodalomtörténet írásában említi Rákosi Ernő megemlékezését Mikszáthról, mely így szól: „Mintha Apollo beszélt volna pipaszó mellett az Olimpuson; isteni jókedv, emberi tréfa játékanak látszott, amit mond, de a tréfák és elmésségek háttéréből mindig láttuk, hogy súlyos bölcsesség kacsint ki hallgatóira.”¹⁵⁷

A megemlékezés szavai alátámasztják a mikszáthi kompozíció egyik fontos elemét – a feszültséget, melyet úgy teremt meg, hogy a novella eleji természetes nyugalmat balladisztikus homállyal zavarja meg, majd a történetek végén nyugtalanító tragédiával zár, melyet csak egy-egy motívum old fel, ilyen például *Az a fekete folt*.

Mind a *Tót atyafiak* művekben, mind *A jó palócok* novelláiban megjelenik a történetmesélő hang, mely az anekdotázásnak és az elbeszélő szerepeinek köszönhető. Gyakran úgy indít egy történetet, hogy mindentudó narrációt alkalmaz, a tetőpontnál viszont már főhőse szemével láttatja az eseményeket. Jó példa erre a *Szegény Gélyi János lovai* címet viselő novella.

Mikszáth kedveli a természet közelségét, Pintér Jenő könyvében olvashatjuk, hogy földbirtokos lesz Nógrád megyében, s maga így nyilatkozik: „Istenem, de gyönyörű ott minden! A sötét haragos fenyők és az egész belsőséget körülvevő jegenyefák. Azt hittem, már ennél szebbet és meghatóbbat elképzelni sem tudok; pedig a nagy búzatáblák a zöldnek százféle változatában még sokkal, mindennél jobban tetszettek nekem.”¹⁵⁸ Így egyértelműen fontos mozgatórugója a novelláknak a természet, melyet akár nevezhetünk „főhősnek” is *A „királyné szoknyája”* című darabban. Hiszen a föld beleavatkozik a cselekménybe, igazságot szolgáltat. Mikszáth életében

Elkerülhetetlen jelentőséggel bír mindkét kötetben a jó és a rossz párharca, a bűn és bűnhődés tematikája. Ezekben a novellákban kétségtelen a népművészet, a mese és ballada lenyomata. Néhány novella melyet ide sorolnék: *A néhai bárány*, *A kiscsizmák*, *Lapaj*, *a híres dudás* stb.

A Tót atyafiak és *A jó palócok* népei között egyértelmű a különbség – a helyszín, ahol élnek, s ebből származnak a helyi jellemzők. Az elsőben egy görbe országgal találkozunk, melyet a szerző pokolként említ. Az itt szereplő novellákban tragikus sorsokat ismer meg az olvasó, melyet a szereplők bugyuta szeszélyei váltanak ki, ilyen például *Az aranykisasszony*. Az utóbbi kötetben, *A jó palócokban* nagyobb hangsúlyt kap a palóc

¹⁵⁶ Szilágyi, 1998

¹⁵⁷ Pintér, 1934

¹⁵⁸ Uo.

hiedelemrendszer. Előfordulnak mélyen vallásos főszereplők, kik hisznek a nép által elterjedt babonákban, kétszer is megjelenik például az olló babonája – *A Péri lányok szép hajáról* című történetben és a *Tímár Zsófi özvegységében*.

Fontos, hogy még sokféle értelmezésre, elemzési pontra lehet bontani a két novelláskötetet, például szerelmi háromszögek (ide sorolhatnánk *Az aranykisasszonyt*, *Szegény Gélyi János lovait*, *A góizoni Szűz Máriát*, stb), tragikus sorsok (*Hová lett Gál Magda*, *Tímár Zsófi özvegése*, *Az a fekete folt* stb.), csodamotívumok szerint (*A kis csizmák*, *A bágyi csoda*, *Jasztrabék pusztulása*, stb), igazságszolgáltatás szempontjából (*A néhai bárány*, *Jasztrabék pusztulása*, *A góizoni Szűz Mária*, stb), szülői nézetek (*Az a fekete folt*, *Lapaj, a híres dudás*, *Hová lett Gál Magda*, stb) és minden nézet olyan világra mutat rá, amelyek nem csak a tótokra, palócokra jellemzőek.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban Mikszáth anekdotikus narrációs eszközeit mutattam be a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* című novelláskötetei alapján, mivel „bennük csengett fel először tisztán a megkülönböztethető mikszáthi hang.”¹⁵⁹

Munkámban a szerző narrátori jelenlétére, anekdotázó jellegére irányítottam a figyelmet az általam kiválasztott szempontok alapján. Többek között az élőbeszéd ismérvét, a főhősök sorsát, a népies motívumokat, a jó és rossz párharcát és babonákat tettem vizsgálódásom centrális faktoraivá.

A *Tót atyafiak* négy elbeszélése durvább embertípusok hóbertjaiba vezet be minket. Folytonos az ellentmondásos jellemrajz: mikor azt hinnénk főhőseinkről, hogy teljes mértékben lelketlen alakok, akkor Mikszáth mintha kettéválasztana egy pamutszálat, és betekintést nyújt kicsi világukba, mely ellenkezőjét mutatja az addig elmondottaknak.

A *jó palócok* tizenöt novellája tömör alkotás. Összemossa a valóságos és a kitalált helyeket, hiszen Mikszáth szülőföldjére, gyermekkori ismerősei közé vezet el minket. A címe is pontos mert az elbeszélések hősei többnyire „jó” palócok, a rosszak is megjavulnak valamilyen történés hatására. Szülőföldjéről, Nógrád megyéről ezt mondta: „csak nappal vagyok tőle elválva, amint testi szemeimet behúnyom, otthon vagyok, ott vagyok köztük...”¹⁶⁰

Mikszáth elbeszéléseiben erős a narrátori jelenlét. Gyakran sző a cselekménybe anekdotákat, adomákat, kitérőket, amelyek gazdagítják az előadásmódot. Nyelvezete egyszerű, az élőbeszéd természetessége jellemzi, ezzel idézi fel a falusi közösségben élő hősei világát.

Stílusára a romantika, a folklór, a realizmus és a lélektani érdeklődés is hatott. A mikszáthi elbeszélésmódra jellemző, hogy a narrátor egyszerre külső és belső elbeszélő, aki nem mindentudó, de sokat sejtető. Összességében kijelenthető, hogy a tót és palóc hiedelemvilág, a természeti és népi jegyek anekdotikus mesélőköpenybe bujtatva kapnak szerepet Mikszáth Kálmán novellásköteteiben.

Mikszáth Kálmán egyike a magyar irodalom azon alakjainak, aki „nem csupán nagy művész, hanem nagy gondolkodó is; holott ez — hisz éppen ebben rejlik a művészet nagy paradoxonja — nem mindig és föltétlenül esik egybe.”¹⁶¹

¹⁵⁹ Király 1952: 49

¹⁶⁰ Paku I. (1972): Mikszáth Kálmán palócai és atyafiai. In: *Palócföld*, 6. évf. 1. sz., 1972:11

¹⁶¹ Diószegi A.: A tragikus Mikszáth. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 70. évf 3-4. sz. 1966:361

A novellák elemzése során arra a következtetésre jutottam, hogy Mikszáth írói hangjával kiemelte az anekdota fontosságát. Novelláiban megmutatja, főhősei hogyan reagálnak a külső hatásokra, mint a hatalom, pénz és szokások. Mindezt olyan vásznon vetíti az olvasó elé, hogy beenged egy-egy szereplő belső világába, ahol szemszögéből láttatja nézeteit, értékeit. Mindezt szórakoztató módon teszi, népi motívumokkal, balladisztikus kihagyásokkal, tragikus sorsokkal.

REZÜMÉ

У моїй кваліфікаційній роботі, досліджуючи анекдотичні традиції, проаналізувала найвидатніших і найпопулярніших томів оповідань Кальмана Міксата «*Tót atyafiak*» та «*Jó palócok*».

У роботі я зосередилася на наративну присутність автора та анекдотичності. Так як моя робота не дає повну можливість розглядати всі головні погляди, я виділяю п'ять пунктів які будуть проаналізовані: трагедія батьківських примх і незаміжніх дівчат, боротьба добра і зла, неодноразові герої у творі, палочькі забобони та обряди і другорядних персонажів новел.

У першому томі я шукаю відповіді на похмурість народу "tót" і розгадку трагічних доль, а в народі "palóc" проаналізую фольклор, вірування і забобони. В сюжетах обох творів емфатична перемога добра над злом.

Я прийшла до висновку, що в оповіданнях Міксата присутність оповідача сильна. Він часто вплітає в сюжет анекдоти, адоми, які збагачують характеристику та манеру викладу.

Оповідач в новеллах висновлюється на межі романтики та реалізм, крім невинності та миру з'являється декілька гіпербол в оповіданнях, але все ж демонструє людські якості свого героя.

Загалом, можна констатувати, що оповіді Міксата засновані на анекдоті, і світ вірування та обряди, трагедії, природні і народні особливості відіграють велику роль.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bajza József.: *A regény költésről. Az epigramma theoriája. Válogatott művei.* Budapest, 1959
2. Beke Albert (1997): A Mikszáth-kép változásai. *Palócföld, 1997.* 43. évf./ 2. sz.
3. Bisztray Gyula (1961): *Mikszáth Kálmán.* In Bisztray Gy. (szerk.): *Mikszáth Kálmán 1847–1910,* 1961. A Petőfi Irodalmi Múzeum kiadványai 5., Magyar Helikon, Budapest. 5-31
4. Debreceni Anikó: *Magyar irodalom.* Видавництво „Світ”, Львів, 2019
5. Diószegi András: A tragikus Mikszáth. In: *Irodalomtörténeti Közlemények,* 70. évf. 3-4. sz. 1966, 352-362
6. Eisemann György: *Mikszáth Kálmán.* Korona Kiadó, Budapest, 1998
7. Gintli Tibor (2018): A Harmonia caelestis az anekdotikus elbeszélői hagyomány kontextusában. In: *Irodalomtörténet 49. (99.) évf./ 1. sz.,* 57-67. o.
8. Gintli Tibor: *Anekdotikus elbeszélésmód és modernség kapcsolata a 20. század első felének magyar prózájában.* Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2019
9. Hajdu Péter (2007): Az anekdota mint a magyar élet tükre. In: Szegegy-Maszák Mihály (szerk.): *Az irodalom története. 1800-tól 1919-ig.* Gondolat Kiadói Kör, Budapest. 418–429
10. Hajdu Péter: *Tudás és elbeszélés - A Mikszáth-kispróza rejtelmek.* Argumentum, Budapest, 2010
11. Hász-Fehér Katalin (2005): Az anekdota anekdotikus működése Mikszáth prózájában. *Híd,* 2005/1.
12. Kárpáti Zsuzsa (2008): A pletyka narratív reprezentációja Mikszáth Kálmán A jó palócok című művében. In: Bodrogi Ferenc M., Miklós Eszter G. összeáll. *Studia litteraria. Mozgásban.* A DEENK Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, 129-150.
13. Király István : *Mikszáth Kálmán.* Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1952
14. Kovács Éva: *Mikszáth novelláinak nyelvi gazdagsága.* Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2006
15. <https://docplayer.hu/4832614-Mikszath-novellainak-nyelvi-gazdagsaga.html>
16. Letöltés dátuma: 2023. május 10.
17. Nyilasy Balázs (1997): A jó palócok, tót atyafiai . *Tiszataj,* 1997. január, 59-66
18. Paku I. (1972): Mikszáth Kálmán palócai és atyafiai. *Palócföld,* 6. évf. 1. sz., 1972, 8-11

19. Raffay A. (2020): Mikszáth Kálmán halála, 2020. május 28.
20. <https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfortulok-hu/majus-28-mikszath-kalman-halala>
Letöltés dátuma: 2023. május 10.
21. Rubinyi Mózes: *Mikszáth Kálmán stílusa és nyelve*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.T. Budapest, 1910
22. Schein Gábor: Az életrajzok visszatérése? *Jelenkor*, 2008., 51. évfolyam, 9. szám, 965-974
23. Schöpflin Aladár (1910): Mikszáth Kálmán I-IV. *Nyugat*, 1910/8. szám
24. Sötér István (szerk., 1965): *A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965
25. Szabó Zoltán: *A magyar szépirodalmi stílus történetének fő irányai*. Corvina Kiadó, Budapest, 1998
26. Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Magvető, Budapest, 1934
27. Szeredi O. (2001): Néprajzi elemek Mikszáth: Jó palócok című novellaciklusában. In: *Honismeret*, 29. évf., 82-89
28. Szilágyi Zsófia (1998): Műfaj és szövegtér (A tót atyafiak - A jó palócok értelmezéséhez). In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1998. 102. évf. 3-4. füzet, 514-533
29. Szirák Péter: Novella és más műfajok a többirányú olvasás összjátékában. *Alföld*, 1998. február, 49. évf. 2. sz.
30. Tamás Ferenc (2000): Mikszáth Kálmán szemüvegei. Avagy az eladott leányok históriái. *Liget*, 2000. február
31. <https://ligetmuhely.com/liget/mikszath-kalman-szemuvegei/>
32. Letöltés dátuma: május 2.
33. Thomka B: *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986
34. Vankó Annamária (2000): Az én-elbeszélés alternatívái. In: *Iskolakultúra*, 2000, 6/7. szám. 152-161
35. Véber Katalin (1984): Széljegyzetek Mikszáth Kálmán életrajzához. In: *Irodalomtörténet*, 16. (66). évf. 1. sz., 134-155
36. Vörös Ferenc (1998): Adalékok Mikszáth A jó palócok című elbeszéléskötetének személynévhasználatához. In: *Névtani Értesítő*. 20 - 06. 98 , 55-64

Ім'я користувача:
Аніко Чурман

Дата перевірки:
15.05.2023 13:45:43 CEST

Дата звіту:
22.05.2023 13:10:13 CEST

ID перевірки:
1015088171

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100011754

Назва документа: Lévai Alíz_Szakdolgozat_2023

Кількість сторінок: 44 Кількість слів: 12564 Кількість символів: 93451 Розмір файлу: 789.16 KB ID файлу: 1014772409

21.4% Схожість

Найбільша схожість: 7.04% з Інтернет-джерелом (<http://mirrors.xmission.com/gutenberg/6/2/7/8/62788/62788-0.txt>)

21.4% Джерела з Інтернету

29

Сторінка 46

Не знайдено джерел з Бібліотеки

2.55% Цитат

Цитати

20

Сторінка 47

Не знайдено жодних посилань

14.5% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 2%)

14.3% Вилучення з Інтернету

533

Сторінка 48

1.32% Вилученого тексту з Бібліотеки

116

Сторінка 54

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

7